

EESTI KIRJANDUS

1935 № 5

SISU:

- G. SUITS: Noor Villem Grünthal. (Pildiga.)
A. KAAL: Saaremaine Villem Ridala luules.
O. URGART: Eesti novell 1934.
J. PARIJÕGI: Laste- ja noorsoo-kirjanduse lähtekohti.
A. SAARESTE: Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna otsuseid.
V. ALTOA: Anna Haava — Laulan oma Eesti laulu.
H. TALVIK: P. Viiding — Traataed.
H. MASING: Helene Ranna — Üles.
J. VASAR: A. Mäik — Surnud majad.
M. SILLAOTS: Richard Roht — Esimene armastus.
J. LANG: E. Kilkson — Michael Faraday.
E. NURM: A. Kask, A. Vaigla, J. V. Veski — Eesti keeleõpetus ja harjutustik keskkooli I klassile.
A. SANG: Kaleviste mailt.
E. LAUGASTE: Carl von Stern — Estnische Volkssagen.
Eesti raamatute üldnimestik 1934—. 8. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI EESTI KIRJANDUS

1935

ASUTATUD 1906.

XXIX

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja D: PALGI.

Toimetus: P. ARISTE (folkloor), H. KRUUS (ajalugu),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitöökirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitöökirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitöökirju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Suurturg 12, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotatud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbri korrapärasest ilmumis-aega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12, tel. 6-01.
Akadeemiline Kooperatiiv, Ülikooli 15, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 11, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

„Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Rüütli 11, tel. 9-58.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvapäevik“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Narvas: „Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Hermanni 11.

Kuulutused teksti järel: lehekülj 30 kr., pool leheküljele 15 kr., veerand leheküljele 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXVIII (1930—1934) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

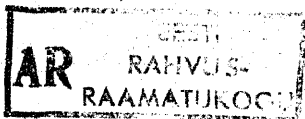
Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimetikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Suurturg 12 Tartus, tel. 6-01, posti jooksev erve 20-36.

Ar 935P
Eesti

W. Grünthal.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

MAI 1935

NR. 5

Noor Villem Grünthal.

On mälestusi ja meeldimusi, mis aktuaalsest ajalähedusest kiisuvad tagasi. Peaks olema halb mälu, kui seda ei tunneks eilse kaaslaste aastate ümmardumise puhul. See on elukäik, mida 1905 saadik on saatnud luulelääk:

Mööda lõpmata teed
lähevad reed
kuu kahvatul kumal,
eha punal
kaugele.

On veel kord tõsi kirjanduslike saavutuste vahekorrast: arenguprotsess käib lisandades, asendades, murranguiks puhkedes edasi; pealekasv ei muuda väärituks eelnevate väärtuste kunstilist ehtsust, inimlikku tähenduspidavust. See on tõsi ka Villem Grünthali loomingust. Ta autorsuse nimevahetus Ridalaks on teada.

Nooreestilise kirjanduse tõusuajast on see luuletajanimi meile tuttav. Ühed kaasaegsed on ta originaalseid omadusi juba varakult märganud ja märkinud meeldimusega; teised on ta temperamendi iseärasusi ka ebameeldivalt kohelnud. V. Grünthal-Ridala kirjandusliku tegevuse mitmekülgsest hargnevusest hoolimata keskendub tänapäevanegi huvi enne kõike ta luuletaja-ande teostumisele.

Elava tähelepanu osaliseks sai ta kohe oma isemoodi seotud värsikõne alguses. V. Ridala enese hilisemate pakkumiste päevad pole üksikõiksusse kõrvale surunud V. Grünthali nooruslühirikat.

Meie tänapäevaste voolude välisservlane, 50-aastane, keegi ei arvaks teda nüüd enam liigmodernistlikuks. Kõige vähem tahaks seda nõrkust Ridala tänapäev ise omaks möönda või teistega jagada. See on kirjanik, kelle ajahülgamise kalduvus on kasvanud ühes ruumilise eemaldumisega teisele rannale. Seal on tal kangakaelsust küllalt jätkunud ülal hoida oma eelsõjalisi pooldamisi ja kaasaminekust keeldumusi pärast sõjaliste „viimaste karjete“ suhtes. Kui aastat seitse tagasi ilmus ta senine viimane luuletuskogu, siis eraldus see kõigi oma enesekohasustega väljapoole suuremaid vaidlusi.

Ometi on vaevalt ühegi teise nooreestilise lühiriku esinemine kord üllatanud nii vaieldud uusmoodsusega kui Villem Grün-

thali laulud 1908. a. Veel 1926 kujutas O. Krusten oma seerias „Viimased moed meie kirjanduses“ Ridalat — esivanemana.

*

Villem Grünthal ei saanud mingiks võitluspasuna puhujaks hulkadele. Võiduhõiskeline „Noorus“ tõstas end, taotades vaid harukordselt valjuks paisumist ta debüüdis. Ta paatost takistas lennukalt levimast raskendatud keele- ja värsivorm.

Noorusvaimustus jäi ses esinemiskujus varajase raskemeelsuse varju. Üksinduslik raskemeelsus atomiseerus aga mõnikord nagu õhus hõljuvaks maailmatusaks.

Pigemini hakkasidki vanemate maitsekandjate silma mõned üksisõnu lükitud värsiread Grünthali debüütteoses, kurblevad, udu- sed. Lühikestes ja õhukestes värsiridades pisardus sügishaledaks helluseks, halluseks, alistumiseks nukrutsevat noorust — „Sügise laul“, „Hallid päevad“, „Kadunud kevade“. Sõnuseletamatu — märkustes antud sõnaseletustest hoolimata — tundus see nukrus. Mitmepalgeliselt võõristades reageeris tollaegne tegelaspõlv.

Keerates pisut-pisut kolletanud lehti ei tundugi nüüd enam nii kummalisena need kaduvikukurbuseks sonduvad sügismeeleolud. Kaduvikukahju süveneb, kui mälestuses kaasa lugeda hingusele läinud vastashääli. Nende rahu hingamine on koguni juba illusiooni tekitanud, nagu oleksid V. Grünthali „Laulud“ kohe alguses vastu võetud ühiselt armsa lahkusega.

Aga A. Jürgensteini ideaaliks poleks mitte olnud kehastada turdtüsedat tervist, kui ta talupoegne-kodanlik maitse neis „laulukestest“ mitte poleks leidnud haiglaste moevooludega edvistamist. Samuti ei arvanud ta noore luuletaja keeleuenduslikust kalduvusest palju muud, kui et see luule muudab „rähmakaks“. Ed. Vilde tõmbas need ebamäärased hääbumise meeleolud, mis ühiskondliku protestita õhkasid „sfairide harmonii“ poole, oma realistliku ja sotsialistliku kõverpeegli ette. Ise maapakku paisatud, oli Vilde tollal veel täis 1905. a. liikumise poliitilist ja sotsiaalset ärritust. Ta tarvitas V. Grünthali üldtajususest põikuvaid värsiõhkeid, neologistlikku värsikeelt ja harjumatu värsipilti parodeerimiseks, kogu nooreestilise lüürika asetamiseks absurdsesse valgustusse. Grünthali melanhoalse värsimurraku kulul ennast ja teisi lõbustades katsus Vilde tõsiselt-võtmisest välja naerda haiglasteks „dekadentideks“ ja „degenerantideks“ halvutatud uuteelisi:

Vinkjana

tokerjad
tääbuivad
tokerdad
hääbuivad.

Nuriti virildamised aitasid ehk nooreestilisi otsinguid paremini teritada, kui seda oleksid teinud enneaegsed meelitused. 1905. a. liikumine oli ometi nii elus kui kirjanduses vapustanud harjumus-

päraseid proportsioone. Sellele oli järgnenud surveaastate rõhu ja värvinguga ühiskondliku kliima muutus. Vähemalt nooremas kirjanduslikus eeljõugus ei langenud tunderõhk siis enam kõigist rahvaliikmeist summeeritavale ühistahtele. See oli individualistlik eristumine, mis killunes ka kodanlik-proletaarsest poolitajast. Agitatsioonilist tormitsemist asendas üksikute katusekambri vaikus. Kasvas raamatumõjudele, elu ja ilu muljeile vastuvõtlikkude üksikute sensibilibiteet, omapead olelu, erakuna kulgemine.

V. Grünthali nooruslikus luuletajaisiksuses oli eostunud oma-dusi, mis ei moodustanud mitte igapäevast seost: ta oli innukas filoloog ja vabaõhuliste rännakute armastaja samas isikus.

*

Aja revolutsioonilised puhangud polnud noore V. Grünthali kujunemist jätnud puudutamata. Seda võime tagantjärele lugeda ta „Tuules ja tormis“ kogu mälestusluuletustest. Kuid ta tõeline temperament oli nagu loodud ühiskondlikult passiivseks, määratud ühisliikumisest eralduma. Vastandina ühistundmusi agiteerivale meelsuslühirikale hämmastas laialdasemat maitset seda enam ta elamuste iserada, ta emotsionaalne erimurrak, vana värsikorra vallandamine, erilaadilisteks ja eripikkusteks ridadeks uuestisidumine.

Harva kes siis veel väljaspool „Noor-Eesti“ rühmitust mõistis V. Grünthali hingesurutiste ja hingevabastuste tavalisest kõrvalekalduvaid avaldusi. Aino Kallas ja Joh. Aavik avasid kaasaegsete silmi omapärase algaja lahkumineku kohta eelnevaist eesti luuletuskogudest. E. Enno, kes käis omas valguses, leidis Grünthali luulemaa kohal palju valgusevaheldusi ja värvivarjundeid ja ümber merd, merd.

Meenutaksin sümpaatiaga suhtunud üksiklase arvamusi teise üksiklase eeljoonte kohta, kes võitis lugupidamist nooreestlaste seas ja kelle mõju ulatus kaugemale eesti lühirika uuestisünnis. Meeldiv ühtesattumine seda mälestada sama ajakirja veergudel, kus ilmus E. Enno arvustus V. Grünthali „Lauludest“ („Eesti Kirjandus“ 1909, lk. 36 jj.).

„Kardan, et nii mõnigi minu otsusega, mis hea on, nõus ei ole“, lausus Enno, mitmete teiste diskrediteerivaist hinnanguist teades. Oma hea pilguga ei vaadanud ta kõrvale elevusrikka kevade ja helgete suvemeeleolude külvist selles luuletuskogus, kus lubavaid lootusi hellitava „Külvi“ motiiv ometi silma paistis kohe sissejuhatuses:

Meeles tulevad ajad —
heledad, selged kui valguse jooned,
kiirgavad, helkjad kui kullased sooned,
armsad kui häälivad kajad.

Teeb au Enno erksale luuletajavaistule, et ta tajus ka Grünthali sügispäevade igavuses ja nooruslikus maailmatusas pisarduvat algupärasust, mis teistele tundus oma ebamõistelisse haprusse lahustuvat. „Maalib hinge, maalib südant“,

kirjutas Enno. Peene maalija omadusi kiitis arvustaja õigusega eriti neis värsipiltides, kus luuletaja oma enesehellust ületades on lähemale tunginud Saare elule ja ilule. Sisetundmusi ja välisilma muljeid koondada meeleoluliseks pildiks, see oli uue elamuslüürika olemuseks. Ja kui vaadeldavas-kodune värvi vajas „suurele ran- napildile, toredale Eesti merele, kuis ta koitel uneleb“, või „värvi oma armsaid rahu- sid ja laidu, luiteid ja saari kõigi oma kaadrite, kajakate ja viirestega su silmade ette maalida, eks võta ta siis kõige pealt saarlase ja randlase nimetusi kirjakeelele lisaks“, möönis Enno. Ise elavalt huvitatud mõtlemise ja ütle- mise vaevalt aimatavate varjundite tabamisest, jaatas Enno väljendusvahendite tarbekohast valikut, esteetiliselt ilmekaks täienemist Grünthali lüürikas.

Kaasaegne sümpatiseeriv arvustaja avaldas siiski kahtlust, kas uuel luuletajal pole kalduvus oma Saarest ja Soomest otsitud kee- leliste lisaväärtustega liiale minna. Ta ei näeks mitte hea meelega, et „keele asjus lugeja võimistest liiga kaugele ette mindaks, kui sisu poolest midagi uut pakutakse“. Teame nüüd, et need Villem Grünthali luuletajasaatuse kohta endelised sõnad on osalt jäänud paika pidama. Osalt mitte.

Kedagi edenenud keelekasvatusega lugejat ei võõrista enam „veetlik“-sõna kohtamine, mille veel Enno pani hanejalgadesse. „Lohutus“ pole „kohutus“, millest ühe tunase kirjandusliku Kali- bani arvates „hobunegi ei saavat aru“. Ridala kaunid „Kauged rannad“ pole tänapäevasele laialdasemalegi maitsele enam nii kauged nagu ilmudes. Rida omal ajal haruldasi sõnu ja lauseliigendusi Grünthali lüürikas on muutunud takistamatu mõ- nuga loetavaks; haruldasemad nende kõrval säilitavad lugemisel kestvat uudsusmuljet, noore Grünthali vananematut võlu:

Pikka taha taeva sina valeva
üle õitseva ja uneleva maa
kaovad harvad läbi udu laugleva
tähed hämarad,
Keset suve kallistavat uinangut,
muhelevat, õrna, hääletut,
vidistused, vaevalt ärganud,
vaevalt kostavad.

Gustav Suits.

Saaremaine Villem Ridala luules.

1.

Villem Grünthal-Ridala isa Friedrich Grünthal oli pärit Saa- remaalt Ridala küla järgi oleva Ihumetsa Tornioitsalt ja ema Mari Salm samuti Saaremaalt, Kingli vallast, Mustla Kalda Matsilt. Pe- rekond siirdus hiljem Muhusse, kus isa Kuivastu sadamas hakkas

kõrtsmikuku. Seal sündis Villem Ridala 18. mail 1885. a. Kuid kasvukohaks sai talle juba mõne aasta pärast Viiraküla, kust vaade avaneb Väike-väinale vastu Saaremaad. Siin on isal kauplus Hel-
lamaal ja Suure valla kõrts, mille järgi veel praegugi kogu ümb-
rust kutsutakse „Suure kõrtsi esiseks“.

Ridala loomingsusse on väga selgeid jälgi jätnud ta kodukoha loodus. Veel rohkem — loodus on Ridala luulele määravaks ta-
gapõhjaks. See käib eriti tema kasvukoha kohta, kuid ka vane-
mate kodukoht ja Ridala enda sünnikoht on leidnud kirjeldamist
värssides.

Ridala küla asub künklikul lagendikul põldude keskel ja
maantee ääres, kuhu paistab kaugemalt lehtmets ning teisest kül-
jest raba. Seda kirjeldatakse luulekogus „Tuules ja tormis“
(1927), kus muide antud täpne kohanimede loetelu teel Orissaa-
rest Kuressaarde.

Siis jõuab Kingli, Audla piir,
Veert laia kuldab õhtu kiir,
Suurt küla, nimi Ridala,
See on mu isaisa maa.

Tee märke viib ja üle mäe,
Sääl kõrge veer ja künka pää,
On veerul isaisa paik
See Tornioots, see koht nii vaik.

(T. t., 87.) *

Kuivastu laevasadamast avaneb vaade üle Suur-väina mandri
rannikule. Väike sadamasild, pikk kõrtsihoone, vesi ja laiud —
Viirelaid, Kessulaid, Võilaid — kõike seda, mis silma puutub, on
luuletaja maininud oma laules enam kui ühe korra:

Mõis, rehed nii valged ja pikad,
Ja kardun ja Peedu pool pajud,
All meri, Või, Viire ja lajud. (T. t., 7.)

Või jälle:

Kõrts valge on üleval mäel,
Ta ees on postide rida
Kui tempel ta valendab sääl. (T. t., 7.)

Kuid see polnud veel maastik, mis määras Ridala luule laadi.
Muhu saare teisel kaldal Viiraküla ja Linnuse all ta kasvas oma
vastuvõtlikuma ea ning neist muljeist ta ammutab palju kogu oma
loomingu kestel. Siitpeale mäletatakse juba v a a t l e m i s t j a
i g a t s e m i s t j a siin tulevad Ridala ellu „kauged veed“:

Laps olles väike, taotsin v a a t a
Ma õhtu aknal, veeru eel.
Vait seista, i g a t s e d e s saata
Ma taotsin pilka, härras meel.
Sui õhtu laskus, vaikne, vaga,
Alt rannast paistsid k a u g e d v e e d. (T. t., 16.)

(Sõrendus siin ja edaspidi minu. A. K.)

* On tarvitatud järgmisi lühendeid: T. k. — „Tõu küsimus“, S. A. —
„Saare kirjanike ja tegelaste album“, L. — „Villem Grünthali laulud“,
K. r. — „Kauged rannad“, T. t. — „Tuules ja tormis“, S. — „Saarnak“.

Ridala käis Hellamaa kihelkonnakoolis (1891—95), Kuresaases prl. Eisenschmidt'i ettevalmistuskoolis (1895—97) ja Kuressaare gümnaasiumis (1897—1905). Kuressaarest avaneb taas vaade merele, kuid juba vastu Liivi lahte, ranna lähedal samuti väikesi merekäärde ja laiukesi. Loode mets, kajakate pesituskoht Linnulaht, Kellamaa mõis vana pargiga, jõgi ja sild, kõik leiavad mäletamist „Tuules ja tormis“.

On valgusest tulvil kõik metsad, kõik salad,
Linn, Loode ja Parila laht,
Ja Kellamaa, Suursild ja veermised talud
Kesk kaugusi, taeväärt kaht,
Jõed, lahed ja mered, kõik välkuvad veed,
Ja kaugused, kauguse sinavad teed. (T. t., 57.)

Sügisel 1905 Ridala astus Tartu ülikooli, kust siirdus aga Helsingi ülikooli veel samal sügisel. Õppis seal soome sugu keeli, soome kirjandust ja rahvaluulet ning Põhjamaade ajalugu.

1906. aastal ta sattus karistussalga kätte Saaremaal Põide kiriku läheduses, millist sündmust kirjeldab „Tuules ja tormis“, kus peale maastikuluule leidub ka palju memuaarlikku. Ridala jutustab siin mõndagi eluloolist, mainides rohkesti niihästi koha- kui isikunimesid. Olles ühes saanis kahe mässumeelse vallakirjutajaga, kellel asju õiendada Uuemõisa ning Tumala parunitega, Ridala satub vangi koos seltsimeestega:

Kolm saani meid sõitis, Uusmõisasse jõuda
Me tahtsime, käes oli nääribe aat.

Voor sõjaväe peatas, tast sõjamees agar,
Kaks parunit hüppasid, seisates teel.
Üks „Tumala Mats“ to aadlimees valju,
Kõrk, upsakas rüütel sest läinud vanast aast,
„Nolk“ Uusmõisast teine, kel õiendust palju
Sai kogunud vallaga rendist ja maast.
Eks eelmisel olnud veel isiklik viha,
Mis sünnitas Sarapuu, „Uusvalla hing“. (T. t., 73.)

Uuemõisa valla sekretär Sarapuu oli ägedamaid mässumehi, ning temaga üheskoos liikumine tõi sekeldusi. Seekord vabanes Ridala veel kergesti, kuid hiljem ta vangistati uuesti rongil ning siis tuli istuda Toompeal ligi kolm kuud:

Viis Toompääle pea meid teekäik,
Läks valla suur värav ja kang,
Meid tumedalt valgustuid neelis,
Meist igamees tsaari vang.
Läks raginal kinni taas roostunud lukk,
Ei pääsu, kas ees oli surm ehk hukk. (T. t., 83.)

Ja nüüd, mil vanemad Muhus juba surnud, kuuldakse Ridalat iaulmas laule Haapsalu rannikuile, kus ta oma perekonnaga taotseb suvitada.

Väikene haljendav saar on Haapsalu vaikistes vetes,
Sää!, kus õhtune laht süleleb avarad merd.
Laid on puuta ja põõsata, mustavad raudkivid piireks,
Roo tukk siin ja sää!, tuder ta servas ja liil. (T. t., 145.)

Nii on Ridala liikunud vesilt vesile ja laulnud igale rannale, kuhu kinnitas kannu. Saarte ja mere laulikuks kutsutakse teda meil, ning öeldakse, et see olevat väga piiratud ala. Kuid tege-likult on Ridala lüürilise profiili määranud veel palju kitsam maastik-veestik, nimelt Väike-väina ümbrus, mis erineb veel küllaltki muust saarte ilmest, eriti turistidele tuttavast Vilsandist, Lääne-Saaremaast, Hiiu kõrgeist või liivaseist rannust. Just see kitsas piirkond on andnud kõik saatuslikud elemendid Ridala luulele — kaugus, liikumatus, kevadmotiivid, lõikavad ehaefektid lagedal maal, rannikuroog ning linnustik. Selles kõige vähem tuntud saarte nurgas pole midagi „erilist“ neile, kes otsivad suurt joont maastikus, nii kõik suvitajad ja turistid kirjeldavad seda osa lihtsalt kui igavat, see ei valluta, pigem peletab, kuid pikkamööda võib imbuda nii täielikult inimesse, nagu Ridalal, kellest A. Kallas ütleb, et tal on oma kodukoha maastik „nii veres kui ajudes“ („Noor-Eesti“, 1921, lk. 78).

Esmalt on Väike-väina rannik paiguti soine ja raskesti ligi-pääsetav, mõnest kohast jälle kaitstud paari kilomeetri paksuse pillirookihiga; teiseks on looduslik hooaeg siin liiga vara kevadel, aprillis juba, mil jää lagunemise aegu luiged peatuvad seal oma lennul põhja poole ning muud vesilinnud pesitavad roogseil heina-mail. Suplemiseks on suvel vesi liiga madal, nii et võõrastel pole siin midagi otsida.

Et Ridala luule jääb kaugeks ja liikumatuks, pole mitte temperamendi küsimus, nagu arvab Aino Kallas, lisades, et õhtumeele-olude kirjeldus on ülekaalus; see pole ka kaugete randade otsimise uhm, nagu eeldab Visnapuu („Vanad ja vastsed poeedid“, 1921), vaid maastiku iseloom, mis oli luuletajale objektiks, kaugus ja eha, eriti talvine eha on selle maastiku suurimaid efekte. Võiks öelda, et luuletaja temperament oleneb maastikust, mitte aga lau-lude maastik luuletajast.

Ridala poleks ehk kirjutanud nii realistlik-täpset „Õhtu oodi“ (L. 19) ja „Talvist õhtut“ (L. 41), kui maastiku täielik lagedus ei laseks takistamatult vaadelda kõiki taevaääri. Et aga ükski pu-nane joon ei jää kuskile varju, vaid eretab selgesti „üle ääretu lu-mise välja nii tühja ja palja“ (Talvine õhtu), siis on see järsku ilmuv kirevus kontrastis muiduse monotoonsusega. Või kui minua merele päris ligi, ei saa samuti jätta tähele panemata seda põhja-likku värvide muudatust veel, mille toob merre sukelduv päike:

Kui vaskjas ratas voogude sängisse
all mere rüppe päikene sukeldab
kesk leegitsevat loitvat kulda,
lõkates viimasel helkjäl ilul. (Õhtu ood.)

Ridala armastab värve ja haarab sellepärast igat juhtu, kus neid saab tarvitada. Kuid ise ei anna ta ühelegi varjundile teist ilmet, vaid peab kinni nähtud loodusvärvidest.

Samuti pole Ridala laad nii lagedalt romantiline, et ta just sellepärast tarvitaks sõna „kaugus“ kõige otsekohesemas ja konkreetsemas tähenduses ligi 100 korda oma kolmes väikeses lüürikakogus. Ridala kõneleb kaugusest sellepärast, et ta on realist oma suhtumises maastikku. Teisiti ei saagi kirjeldada seda maastikku, milles midagi ei ole lähedal. Metsapardad sinetavad või hahetavad eemalt:

On kauge nõmm, on kauge vall,
On kauge metsa parras hall (T. t., 33)

ja mis kõige tähtsam, väin, see lapsepõlve merigi, pole lähedal, ent väina taga teine rand sakilise metsajoonega on veel kaugemal. Ridala tarvitabki tihti kahekordset kauguse mainimisviisi — sünonüümide abil k a u g e l j a e e m a l :

Videvas k a u g u s e s e e m a l kesk vaikist ja hõbedast selga.

Siin sõnavalik ei tähenda, et kaugusest räägiks ja kaugeid asju armastaks märkida romantik, vaid kaugus detailse kirjelduse juures on möödapääsematu kui valdavaim reaalsus:

Kaugel, vete kohal, vaateveerul näikse üksik laid kui kangastades oma randade ja vabuaidade ja metsadega sinetavat. (K. r., 60.)

Või:

Vaid hilju hoogab vaikne, värske tuule õhk
k a u g e t e laidude poolt, siis rauged tumma k a u g u s e'.
Eel helkjad, haljad väinad lõövad välkuma
k a u g e t e pilvede ees... (L., 59.)

Või:

Nõrk tume näitab ööde all
Väin hämar k a u g e l, k a u g u s hall. (T. t., 141.)

Need on lihtsalt kirjeldused, mille jaoks aga veel küllalt pole sõnu kauguseastmete tähistamiseks. Ka sõnadel „teispool“ ja „eespool“ on Ridala juures sama funktsiooni:

Paatjal taeva serval tuulingud kui vaiki,
t e i s p o o l lagedat vaiki undavad. (L., 46.)

Ridala maastikusuhet H. Visnapuu mõistab küll veidi võõriti „Vanus ja vastseis poetides“, kus ütleb: „Kaks noortmeest läksid rännakulle“. „Neid mõlemaid kihutas iha kaugete randade järele“ (lk. 22, 20). Jutt on Ridalast ja Ennost. Kuid Ridala ei lähe üldse otsima kaugeid ja tundmatuid randu, vaid nende randade kaugus surub end peale talle. Randade kaugus pole sümboolne omaetteväärtus tema jaoks, vaid see just piinab, et tõeliselt rannad on kauged. Ridalal ei tarvitse ütelda ka nagu Villul Juhan Liivi „Varjus“ — „Ah, kui seda metsa ees ei oleks!“ Kaugus pole romantiline kutse talle, vaid reaalsus, millest tahetakse vabaneda. Kui juba tahetakse võrrelda sümboolselt, siis oleks palju õigem öelda nii, et Ridala ei otsi kaugeid randu, vaid põgeneb nende eest, rannad saavad aga alati ta kätte, imuvad temasse, ning laulik heidab nad sõnadega enesest välja. Sellepärast ongi põhjust ütelda, et

maastik on tugevam Ridalast, kes loendab esemeid ega julge neist midagi muuta või liikuma panna, ei ka enda tundeid mööda ümber valada. Olles liiga herk ja tähelepanelik ümbrusele, Ridala on omaks võtnud ka maastiku meetodi. Ta jääb kaugeks ja liikumatuks, püüdes oma laules üksteise järele loendada esemeid, mis asetsevad ruumis üksteise kõrval. See on pääsetee, mille ta leiab askusest vaabanemiseks, sest ikka uuesti on tarvis ära öelda neid metsi, seda kaugust, lindude nimesid, pilliroo sahinat, vee virveid ja helke.

Ja heljuvat kui läbi une näikse kaugel karil
üht lumivalget kajakat ja viirest üksikut (L., 14)

on täpne pilt ja selleks on tarvis lagedust ümberringi, et see saaks eriti reljeefseks. Ridala näib olevat otse hädas asjade külluse raske koorma all:

Su ees on meri, väinad, lajud, ümber kevad,
rooäärsed käärud, lõukad, tutvad rajad,

— — — — —
ja tutvad neemed, külad, valgmad, vesiajad. (K. r., 17.)

Kõik on nii hele, selge, tüün ja soe:
maa, metsad, meri, päiksest joobnud, tumm. (K. r., 47.)
Jõed ujutasid luhad, käärud, vangad. (K. r., 25.)

Või:

Siis tulid vesilinnud esimesed:
eel luiged, kajakad, siis koovid, hahed,
ristlinnud, vaerid, möhitesed.
Ja täitsid valendades saarde vahed. (K. r., 25.)

Nagu juba öeldud, on varakevad Väike-väina hooaeg, mis algab luikede saabumisega. Luiged üldiselt domineerivad niihästi oma selge ja sulava häälega, mis lõikab kaugele üle teiste lindude sädina, kui ka oma heleda värvusega. „Ja täitsid valendades saarte vahed“ on seepärast sõna-sõnalt õige, sest selge ilmaga luigekari heidab valgust nagu lumi või peegliklaas. Need helendavad lai-gud paistavad niisama kaugele kui väina sinine vööt ise. Siinne linnustik on eriti rikas ja mitmekesisem kui Vilsandil, kus puudub pilliroog ja meri on liiga sügav; seal pole luiki, metshanesid, hüüpe ega sooline. Pole sellepärast ime, et Ridala alalõpmata mainib linde; ime on aga, et ta seda veel rohkem ei tee, sest juba lapsed tarvitavad „linnumängus“ pikka nimestikku, mis algab: „luike, laike, lahehüüpe, parti paradiisilindu...“

Ridala kevadsonetid on pärit sellest ajast, kui linnud saabu-vad, mille kohta rahvas lühidalt ütleb „luiged lee peal“ — *pars pro toto*: „lee peal“ tähendab liivaleedet keset Väike-väina. Sellal kostab igal õhtul läbi öö kuni päikese tõusuni väina poolt lakka-matu lindude huilgamine. Kiivitajad hädaldavad, pardid prääksu-vad, hüübid uugivad, taevasikud mökitavad, luiged luugutavad, viired kisavad, lagled, haned kaagutavad. Seepärast tuleb Ridala ka alati lindude juurde tagasi:

Läbi kaugete laenete koha
tasase rüha
kõlab luikede hää
kesk esimest kahu
täis sügavat rahu
hilisel jääl... (L., 50.)

Kaugel kisas k a j a k a s ja ülalt kostis võõras kahin.
Viires lähedasel lajul pani äkki välgatama tiiva. (K. r., 61.)

Juba kuuldi ilma teadvat t a u s s a luulutavat rahu. (K. r. 62.)

kus viired täitsid valgeid kivi karju. (K. r., 65.)

Teispool metsa suuri laukaid, mille pardal vesiätsed hõilmitsevad,
mille tünnelt pinnalt s o r s a paar ehk k o s k l a d lendu ehmatavad.
(K. r., 59.)

Ja t a u s a d kilgutavad, kurtvad tildrid, viired. (K. r., 17.)
alt loigult kostab kiive hüie kume. (K. r., 39.)

Siis veel laul metshanedele ja rohkem veelinde Ridala ei mainigi. See on tõestuseks, et tal pole kavatsust anda mingit täielikku loetelu ega ka eesmärgiks kirjeldada täpselt oma kodu ümbrust, vaid ainult tarve vabaneda hetke pealetükkivaist muljeist.

Pole ka midagi pealetükkivamat kui meri oma sinetusega varakevadel. Paraja kauguse taha ta heidab nii palju siniseid värvi-varjundeid, et päeva jooksul kõige tuimemgi silm peab tahtmatult märkama seda vaheldust. Ridala kodust on väinani üle paari kilomeetri ja lapsepõlves oli muidugi raskendatud sinna päris ligi pääsemine, kuid just lapsepõlve juurde Ridala tuleb ikka jälle tagasi: „laps olles väike taotsin vaata“ ja „alt rannast paistsid kauged veed“ näitavad, miks

... olid kaunid noorusrajad,
mäed, kingud, murud, metsakajad!
Ei eal unuma küll saa
need ajad! (K. r., 13.)

Hommikul näib väin valgena, muutub keskpäevani ikka helesinisemaks, pealelõunal seguneb sinna aga rohekaid jooni, siis hakkavad veed tumenema, muutudes korra päris tintsiniseks, kuid päikese loode aegu tuleb uuesti kahvatu värvus, peaaegu valge. Nii kordub tavalisest heledail päevil. Kuid see värvide puhtus on jällegi kauguse tulemus. Lähemalseisja upuks rohkem varjundesse, näeks enam halli, lillat, määrdinud rohelist laineis, põhjakive ja muda, nagu Ridalagi oma ulguvete laules: Ja keersid põhjast kivi, liiva leent (K. r., 65).

Mere värvide hulgas domineerib Ridalal hall, mustjas-sinine ja hõbe. Ta ütleb ise oma „Tõu küsimuses“ (1914), et inimesel pole üldse teist nii tähtsat ja ettetükkivat meelt kui nägemine (lk. 12). Ja piltidena joonistuvad Ridala laulud tõesti väga selgepiirdeliselt. Mõned näited mere värvidest:

Nii kohutavad imelised ilusad,
kui mere kauged välked, mustjas-sinavad. (L., 57.)
Ja loode tuul, mis eemal merel ajab laineid välgendades,
käib üle mustjas-tinakarva vete õõnsalt huhades. (K. r., 81.)

Vee seljad päike pani virvendama
kui kuldsed keed, kui hõbedased langad. (K. r., 25.)
Paistvad sinetavad hõbedased veed, mis päikse hüilges virvendavad,
kevadise lahemere hõrnas hõhulises maheduses. (K. r., 60.)
Hallruugelt hargab taevas, sinkjalt meri. (K. r., 53.)

Kõik see kauge sinetus on kokku võetud varakevade pildis:

Midagi helendab, helgib ja tuikab
kaugete kinkude takka;
kaugete metsade takka
midagi kutsub ja hüüab ja huikab. (L., 10.)

Verbid *h e l e n d a b*, *h e l g i b*, *t u i k a b*, *k u t s u b*, *h ü ü a b*,
h u i k a b on paratamatud, kui tahtakse edasi anda vähegi reaalselt muljet sellest mitmejärgulisest kaugusest, mitmeastmelisest sinetusest ja vahelduvast helendusest. — Kingud on kauged, metsad kaugemad ja udusemad, vesi veel kaugem, kuid säravam, veetagune metsapiire aga omakorda kaugem siinpoolsest ning seetõttu sinisem, kõige taga aga taevas kaugeim ja heledaim — ükski neist kaugeist asjust ei varja avarust.

Mets on Ridalal võrdlemisi ebaoluline, temast mainitakse peamiselt lilli:

Siis tood sa, kevad, omad hõite annid:
külmõlased, käekaatsad, sinihõllud,
vilvallikad ja lõhnalised kannid. (K. r., 21.)
Lõid hõilmitsema metsas pajud
ja näsi puude punahõite keed. (K. r., 29.)

Peale rannamaastiku pole esimestes luulekogudes siiski detailsemat kirjeldust antud ei taimede ega loomade kohta, jätkub ainult nimede loetelust.

Muide Ridala mainib sageli rannikuroogu. Pilliroog moodustabki eri peatüki Väike-väina maastikus. Paiguti ta laiub kilomeetrite kaupa, kasvades paari-kolme meetri pikkuseks, midagi rukkivälja ja metsa vahepealset. Metsa ülesandeid ta täidab isegi majanduslikult, sest kuivanud pilliroogu talvel õsutakse ja tarvatakse nagu metsa ehitusmaterjaliks, millest saartel tehakse kõik katused.

Väljade lagedus ja saarte kaugus on modelliks Ridalale. Ja kui ta oma realistlikus ütlemisviisis neist kõneleb, siis näib, et väljad ise igatsevad. Nii näiteks kirjeldades lagedat karjamaad Saaremaal, endist raba Ariste küla läheduses:

Silm taotab k a u g u s t Aristes,
Kus laiub aru vaatja ees;
Nii k a u g e m ä t l i k karjamaa
Saab meele vaiki mõtlema.
Kui i g a t s u s on aru äär,
Nii lai, kust hargub maantee käär.
J a k a u g u s e kaob roopa paar,
Sääl raba, üksik küla, saar. (T. t., 85.)

Õieti ei saa arugi, kes igatseb, kas Ridala või maastik, Ridala või veestik, kuid selge on, et luuletaja tunded jäävad hoopis:

tagaplaanile, maastikupilt aga elustub. Pilt pole tundmustele taustaks, vaid tundmused taustaks maastikule.

Ses alalises liikuvate vete kogu mühinas, kesk selget üleneva suve päeva sära virvendavat, on midagi, mis meeles igatsusest pikka väsisvas näib varjusid kui kutsumata üles tõstatavat. Ei ühtgi valget purje eemal vaateveeru laiusel. (K. r., 81.)

See igatsus on väga lähedal igavusele ja etimoloogiliselt need sõnad ongi nähtavasti seotud, sest „koduigav“ „koduigatsuse“ asemel võib esineda. Ka Ridala tarvitab seda „Saarnakis“:

Ja koduigav painas maha meele
ja vaimu tuulpeo vangistuse raskus. (S., 19.)

2.

Eespool oli juttu Visnapuu arvamisest, et Ridala otsib kaugeid randu, ühtlasi ta ironiseerib väljajõudmist Muhusse — kas seal ongi siis too kauge rand? H. Visnapuu arvustab ka Ridala enese-teostuse teed, tõstes üles mina-küsimuse, mille üle tahtmatult komistab igaüks, kes räägib Ridalast. „Villem Grünthal otsib küll teotsa üles, kuid varsti ei tea ta, kuhu minna. Ta otsib teed v ä l j a s p o o l e n n a s t. „Olen väljaspool kahtlust, et see tee on kaugeite randade otsimiseks vale“ (Vanad ja vastsed poeedid, 22).

On küsitav, kas oleks otsekohe tarvilik, et R. „mina“ figureeriks ta kaugeite randade luules, kuid mina teadlik tagasihoidmine on seal kindlasti üleliigne. R. on teadlik oma objektiivsusest, ta püüab läbi viia igal juhul objektiivset suhtumist loodusesse. Kui see tal üldse poleks probleemiks, siis ta vaevalt oleks kirjutanud järgmise lause: „Püüdku luuletaja välismaailma kui objektiivselt tahes kujutada, kuidas ta seda iganes teeb, ta kujutab ometi omi tundeid. . . , omi sümpaatiad, mõtteid ja vaatlusi. . . Meie kihud, meie tunde ebateadvuses lebavad meeleliiked on lõpuks ikkagi need, mis selle välismaailma määravad, mida tahame kujutada, seda oma moodi valgustades. Selles mõttes ei ole nii kindlat raja subjektiivse ja objektiivse vahel“ (Anna Haava 50-aastase sünnipäeva puhul, lk. 12). Kuigi R. ütleb nii Anna Haava puhul, siis on ta seda enda puhul tundnud, sest tema luulet lugedes tõesti jääb mulje, nagu oleks autor subjektiivne vaid alateadlikult, ent teadlikult objektiivne. Just teadlikkus enda objektiivsusest on see, mis teeb ka lugeja teadlikuks luuletaja isikust. Lugeja ei pääse vahenditult asjade juurde, mida R. kirjeldab, saared ei tule ise temani, vaid kellegi vahetalitaja kaudu. On näha, et keegi loendab saari.

Meie harilikult ei vaatle loodust nii puhtobjektiivselt. Distantants tavalise vaatleja ning looduse vahel on palju väiksem kui distantants R. laulude ning looduse vahel. Sellepärast neid lugedes kerrib küsimusse autori isik: peab ju ometi olema keegi, kes sellise distantansi löi. Et Ridala objektiveerimises ületab lugeja võimed,

siis ta paratamatult tõmbab tähelepanu enesele, kuigi ta seda ei taha, kuigi ta ise kõige meelsamini varju jääks, kuigi ta võibolla just selleks taotlebki objektiivsust, et enese minaga mitte segada lugeja kontakti loodusega. Tulemus on aga vastupidine. Ridala luule jääb seetõttu kaugeks, liikumatuks, nagu kõik kauged asjad.

Oma esimesis luuletuskogudes ta loendab asju, lindude ja lilledes nimesid igas värsis mitu, nagu toodud tsitaadid näitasid. „Tuules ja tormis“ püütakse juba rohkem detaile anda, kirjeldada iga üksikasja. Näiteks lindude nimesid ei loendata enam igas värsis mitu, vaid peatutakse ühe linnu kirjeldamisel, nagu:

Vee piirel saalis kaeblik tauss,
Nokk eetsi, longus jalg ja tiiv,
Et helist kilksus rand ja liiv. (T. t., 29.)

Olulist vahet see siiski ei too. Lugejale jääb ikkagi tulemata see ekstaatiline tunnetus, et siin on tabatud mingi asja südamesse, talle joonistatakse kogu aeg piirjooni, sõnade liitumises pole midagi uut. Loodud asjade olevat korda hoidutakse muutmast suurima hoolega, ei mingit „lõhkumist ega parandamist“, nagu laulab sellest Juhan Liiv:

Ei saa mina kuidagi mõttega valmis,
ei saa mina proosas, ei saa mina salmis,
paika kui vana kasukat.
Ilma looja aga samuti.
L õ h k u s j a p a r a n d a s, l õ h k u s j a p a r a n d a s.
Mis ta ka lahutas, mis ta ka palmis:
töö aga pole veel tänagi valmis. (Kog. teoksed VIII, lk. 152.)

Liivi lause „lõhkumisest ja parandamisest“ on pilt loomisest, ka luuletamisest, mis polegi parimal juhul muud kui piiride lõhkumine lugeja ning välisilma vahelt seega, et luuletaja nähtavasti teadvuse kontrollita asju uuesti kombineerib ja suhtub sealjuures lõhkudes-parandades nihhasti esemete tavalist korda kui iseennastki. Ridala ei tunne sellist lõhkumist-parandamist ei enese ega looduse suhtes, küll aga mõni teine luuletaja, kes muudab ennast ühes kõige-ga, millest kõneleb, nagu oleks ta loodusega täielikult üks. Kui näiteks Hendrik Adamson ütleb: „kas te'i kuule kui libluke laulap ja einakõrreke õiskap“, siis selline tunne tekib. Ridala aga saavutab mainitud olukorra kõige harvemini. Tal on seevastu kalduvus kirjeldada eemalt:

On kuskil oksal kadaklind,
Ta laulab, siutsub sedamaid,
Nokk kolne, kirju, kolne rind. (T. t., 32.)

Kuigi ta ennast ei nimeta, on ta isik siiski väga selgesti tunda vaatlejana ja vahetalitajana lugeja ning kadaklinnu vahel. Kadaklinnu värvus on küll edasi antud täpselt, aga lind ise jääb meile ainult objektiks nagu Ridalalgi, teame, et ta „kuskil“ oksal hüpleb. Ridala ei ole kitsi värvidega ega meeleoludega, kuid need kõik jää-

vad peatuma objektiivsuse tõkke taha. Ta värss muutub kas abstraktseks:

Täis imelist ilusat iha
kesk kullalist valvakat eha
idapool särava helkjäs-sinises taevas tõusevad vähed
üksikud tähed (L., 18),

või taotleb konkreetset selgust äärmiselt teravate joontega.

Näib, et see üleliigne selguse harrastus on lääne eeskujude mõju, mida Ridala kahtlemata väga austab. Oma „Tõu küsimuses“ ta näitabki, et ei tunne vahet läänlaste ning eestlaste suhtumise vahel loodusesse, küll aga põhjamaise ja lõunamaise looduse tunde vahet. Ta leiab põhjamaalase uduse joone ning müstilisuse vastu käivat lõunapoolsele selgusele. Ta ütleb ka, et see vastuoksus tuleb nähtavale kogu vaimu- ja meeelaadis, usus, kunstis, luules, kirjanduses. Kuid Ridala tahab siiski sarnaneda nendega, sest tahab olla kultuurne. Aaria tõu kohta ütleb, et see „kultuura suurtöid ja riiklikku korraldust on soetanud, edustades üleüldse inimesesoo ideaalist, suursugust tüüpust, mille kõrval muud tõud alaväärilistena esinevad“ (T. k., 47); seepärast on tarvis luua ühendust läänega igal alal eriti kindlaks. Ja vastupidi meil praegu maksvaks tunnistatud vaadetele ta leiabki, et „suure osa neid omadusi, mis germaanlastele omaseks peetakse, ilma muuta soome tõulegi rahvapärasteks võime kujutada... Kogu tunde astmik seesugusena on meil ühtlane germaani rahvastega“ (T. k., 69).

Ridala püüab visalt ideaali poole, alludes germaani-romaani mõjudele niihästi teadlikult kui alateadlikult, ning ta loodusetunnegi, vähemalt selle edasiandmiseviis näib olevat kätte õpitud. Aino Kallas ütleb Ridala kohta: „Pole miskisugust müstikat R. luule kõige sisemas hinges, ta nii a r e n e n d j a h a r i t loodusetundmuses“. Ja tõepoolest, kui kõrvutada R. teoreetilistelegi aruteludele teisi vaateid, milles püütakse just määratleda teravaid vahesiselne erinevus. Ühtlasi saab aga ka selgeks, milles seisab R. loodusetunde arendamine ja harimine A. Kalda termineid mööda (vt. näit. Joh. Semper, „Prantsuse vaim“, 1934, lk. 24, ja H. Masing, „Usuteadusline Ajakiri“, 1934, lk. 57, 58).

Joh. Semperi ja H. Masingu piiritleste järgi peaks küll Ridala ütlemissuuna olema palju vastuvõetavam läänlasele kui meile. Ent seegi pole kindel, sest Ridala „aktiivne hoiak“ looduse suhtes on väga tagasi surutud või nõrgalt välja arendatud, igatahes jääb see suurel määral staatiliseks.

Enese vastuseadmine loodusele on küll olemas, sest kunagi ei öelda õhust, päikesest ega maast midagi muud kui et nad on — nii- ja niisugust värvust, või et luuletaja neid näeb-kuuleb:

Ohk nii selge ja erk virvendab kutsuvalt;
eelpool, õitsevid maid, päikese paistesid,
helkjaid kauguse takka
tõuseb laotuse hülges. (L., 63.)

See pole aga ei tüüpiliselt lääne pateetiline ega meie ekstaatiline suhtumine (kui tarvitada neid kaunis ebatäpseid termineid).

*

Miski ei tekita suuremaid vastuolusid inimeses kui see, et ta iseendale ei meeldi; veel enam aga peab mõjuma see, kui ta pole rahul oma tõu omadustega. Sest kui veel isik võib muutuda, midagi juurde õppida või paraneda, siis on tõug paratamatu nagu süünd. Paljud ei tee sellest küsimust, ent Ridala küll. Ta kirjutab raamatu „Tõu küsimus“, see juba näitab ta huvi asja vastu (tuleb ainult arvestada, et see ilmus a. 1914). Tundetoonist, millega ta arvustab meie tõu temperamenti, on ilmne, et ta pole rahul: „...Pikaline, aeglane, enam külma selge mõistuse kui elava liikuva tunde oma. — Meelekujutus on kuiv, värvidest kehv ja õhuke — predomineerib mingisugune kiretus“ (T. k., 71).

Ridala on püüdnud parandada enda juures kõiki temperamendi vigu, kuid pateetika sissetoomisel jääb abstraktseks:

Kirge ma isun, mis kirkav kui päike
ja voodav kui vihmade valang,
äge ja ere kui ähvardav äike
ja põlev kui põrgute palang. (L., 54.)

Tundmus võib küll ehtne olla, aga vorm ei ole vastav, sõnastus jätab pingutatud mulje. Aino Kallas ütleb: „Ridalat on süüdistet temperamendi puuduses. See on täiesti eksitus. Ridalal on, selle vastu, eriti selge ja kindlajooneline temperament. Mida aga selle asemel Ridala luulest asjata otsite, on puht-dionüüsiline joon. Ridala ei tunne rõõmu ega valu joovastust“ (Noor-Eesti, 86). Ometi on Ridala äärmiselt tundeline temperament! Siin peab olema rida takistusi, mis keelavad väljenduda vabalt. Aino Kallas toob siinkohal sisse Ridala eestluse küsimuse ja õigustatult, sest Ridala puhul ei saagi nagu rääkimata jätta eestlusest. Siiski ei saa nõustuda Kalda väitega, mille järgi teatud hingeline saamatus tunnete väljendamises on tüüpiliselt eestiline joon; see on ainult tüüpiline viga, millesse eestlane võib kalduda, kui ta hakkab tundeid väljendama meetodil, mis talle loomult võõras, kui ta hakkab deklareerima oma tundeid, nagu eelmises tsitaadis Ridala, või kui ta selguse ning objektiivsuse taotlemise on teinud endale ülesandeks. On loogiliselt võimatu, et inimene suudaks häbeneda oma tundeid, kui kõik ta jõud on tasakaalus, sest ekstaas on lõpuks ainus tasakaal, kuid see tasakaal pole paigalseismine, vaid pidev ringvool mina ja maailma vahel. Kui kaovad vahed oleviku, tuleviku ja mineviku vahelt, piirid mõistuse, tunde ja tahte vahelt, piirid mina ja maailma vahelt, siis ei olda üldse teadlik enda tundeist ega nende avaldamisest või varjamisest.

Ridala teadlik objektiivsus on vastuolus ta herga, peaaegu pieteetliku armastusega oma koduümbruse vastu. Ühest küljest nagu teatav maastikuhirm, põgenemine kaugele randade eest, mille

kirkus ja ilu on talumatu, teisest küljest väljenduslikkude abinõude otsimine, et saavutada üleolekut — need kaks on loonud mingi takistuse. Ühelt poolt saarte kauge maastik, teiselt poolt kunstlik püüe oma tundmusi selle vastu kontrollida, võib-olla ka parandada lääne eeskujul, määravad Ridala tee nagu kõikuva joone tema meeleolude ja pingutatud väljenduse vahel. Viimane saab juba piinlemiseks iseendalegi; järgnevas avaldatakse päris siiralt, et väljendamine on raske:

Meelt haarab jube tundmus,
On sõnumatu aimus
Mu tummund öises vaimus,
Kui igatsus, kui sundmus,
Kui õine sinilend,
Pean mäletama end. (T. t., 53.)

Kuid oma parimas on Ridala siiski saavutanud suure osa sellest, mis ta tahtis ütelda. Meie saared seisavad seal oma eriilmelise fauna ja flooraga, pisut üksikuna, nagu „Saarnakis“ mölgutatakse — otsekuul ajas ja ruumis mahajäetuna — ent nad helendavad. Ja nad jäävad helendama igale lugejale vastu läbi Ridala sõnastuse.

Alma Kaal.

Eesti novell 1934.

Novelli asend lugejate poolt vähem-eelistatud liigina on ka 1934. aastal pidurdanud tootmist ja kümnete romaanide, draamide ning isegi värsiraamatute kõrval pakuvad novellilist uusloomingut ainult kolm väheldast köidet. Kuid ebasoodsa välise seisukorra tõttu on sellele alale jäänud vaid tõelised novellifanaatikud, kes tunnevad paratamatut kutsumust selle kirjandusliigi harrastamiseks ja seepärast oma ülesannet võtavad täie tõsidusega. Nii on novelli „käibeväärtuse“ langus sellelt alalt pühkinud täiesti ära selle juhusliku, konjunktuuri kasustama ruttava quasi-kirjanduse, mis teistel aladel elava nõudmise tõttu lokkab päriskirjanduse kõrval. Seega on novelli keskmine tase juba iseendast märksa kõrgemal kui mõne teise, moe tähe all elava liigi oma.

Moestlainud liigina on novelli üldiselt üsna vähe puudutanud need edasiruttavad elu tõmbetuuled, mis piki ja põiki on puhkunud läbi teiste liikide ja on teinud need eluliselt vajaliseks, kuigi seejuures on vahetevahel üles kerkinud ka hingematvat tolm. Novell on olnud erandlikkude autorite kunstiks ja erandlikkude lugejate jaoks, selliste kirjanikkude kauniks harrastuseks, kes on säilitanud selle liigi õitseaja õilsaid nõudeid ja kes on viljelnud neid aristokraatlikke kombeid, lõpuks märkamata, kuidas oma aja kohta uued ja kirjandust edasi viivad reeglid aja kestel nende käes on saanud tardunud traditsiooniks. Nõnda jõuti imposantsete fassaa-

dide loomiseni, mille taga olevad ehitised ise aga osutusid elamis-
kõlbmatuks.

Õnneks on üksikud autorid vahetevahel siiski ka katseid teinud tänapäevasemas laadis kirjutatud novelle täita elulise ja aktuaalse sisuga. Ning samal ajal on ulatuslikum realistlik jutustis hakanud arenema selle teravalt uudisliku ja koondatud sisu ja vormi suunas, mis iseloomustab novelli selle klassilises mõistes. Seega aga on novell juba jõudnud teele, mis toob sellele alale peale kaunite fassaadide muid, ja just olulisemaid väärtusi.

August Jakobsoni jutustisi — nagu nimetab ta neid ise — tema uues kogus „Reisijad lõppjaamas“ ei saa sõnastuse suhtes küll veel mitte eraldada ta romaanidest, kuid sündmustiku arendamise ja tüüpide kujundamise poolest need jutustised tahavad siiski olla juba palju enam kui paljad romaanikavandid. Oma romaanide vahest liiga juhuliste naturalistlikkude väljalõigete ja teiselt poolt sageli ka liiga tavaliste tegelaste asemel on ta oma jutustistes valinud küll realistlikult usutavaid, kuid siiski teravamalt mällu tungivaid, omal kombel anekdootlikult uudislikke isikusaatusi. Et sündmuste ja tüüpide teravusega seltsib senisest suurem ideeline selgejoonsus — mis omakorda saab veel teravust juurde kõigi selles kogus leiduvate jutustiste ideelisest ühtlusest — siis on koos sellega puhtnovelliliste elementide hulk Jakobsoni uues kogus kasvanud juba tähelepandavalt suureks.

Kogus „Reisijad lõppjaamas“ käsitletakse 70—80-aastaste tugevate vanameeste jõudmist sellele piirile, kus teadvus lähenevast surmast saab ikka selgemaks, kuid tahe elada, teotseda, mitte alla anda nooremale aina kasvab. Jakobsoni viimases romaanis läheb isa oma pojaga rinnutsi kokku, et oma võimu säilitada. Nii-sama talitavad ka käesoleva novellikogu taadid. Jutustises „Hundid“ põrutab surmalähedust aimlev vanamees pikali oma poja, et näidata oma jõu allesolekut, „Mark Loorensoni viimses võitluses“ teine niisamasugune ätt pragab naisega ja kihutab selle lõpuks minemagi, et täismees olla noore naise kõrval, „Kojuigatsuses“ keeldub isa oma poega aitamast, kuigi tal endal pole rahast enam mingit kasu.

Jõulise inimese psühholoogia vajab võitlust, vajab seda sealgi, kus selle järele ei näi olevat mingit tarvidust. Surev aguli võitluspoodnik kõneleb oma pojale, et ta elus iseenda eest on võidelnud küünte ja hammastega ning arvab, et tema lapsedki peaksid olema niisamasugused. Isegi tema enda varandust ei tohiks nad kätte saada ilma võitluseta; küünte ja hammastega peaksid pojad-tütred võitlema päranduse pärast ja selle peaks saama see, kes tugevam ja kavalam, nii nagu see oli kord tema isa päranduse jagamiselgi. „Kas oli taadi varanatukest jagades... vähe kisa ja kära?“ jutustab surija pojale. „Küllap sa mäletad seda isegi veel. Nagu nüüd sinu õed ja vennad, nõnda olid siis väljas... minu õed ja vennad... Aga — naha vedasin... üle kõrvade neil kõigil. Tahtsid küll tar-

gad olla, mina aga... olin veelgi targem. Oli tal kadunukesel liigi kakstuhat kuldruublilt... vanast ajast veel. Tuhniti mu maja läbi... katusest keldrini. Aga ei leitud midagi. Sest raha oli kadunukese suus. Said nad aga läinud, võtsin ja toimetasin... mujale varjule. Jajah, küünte ja hammastega..." Nõnda saab isa oma lapsi õieti armastada vaid siis, kui lapsed võitluses elu eest käe tõstavad üksteise ja tema endagi vastu, kuid siis peab ta neid armastades samal ajal vastastena ka vihkama.

See hundiegoism ja hundilooigika seoses toore jõuga võib esimesel silmapilgul sisendada vaid vastikust. Ja mingi tühjusetunde jätab lõpuks see küünte ja hammastega võitlus kõigi vastu ka võitlejaisse enestesse. „Mis töö minust kah järele jääb?“ kõneleb „Huntide“ kangelane. „Muidugi, eks seda ole tehtud maailmas tõesti palju. Aga mis tehtud, see kah kohe nahka pargitud. Ja nii olen ma praegu üsna kehv... tagavarade poolest.“

Aga „Huntide“ kangelase arstist poeg, kelle vaated vist mittemeti on lähedased autori omadele, hindab jõulist egoismi hoopis teisiti: „Just sinust ja teistest sinutaolistest jääbki maha midagi, mis on midagi väärt,“ kõneleb tema oma isale. „Sul on üksteiskümmend last. Su poegadevägi ulatub kõigisse rahvakihtidesse. Su tütardegi on igal vähemalt oma kaks või kolm järeltulijat. Kui sa loeksid kokku nii vanemad kui ka need, kes alles hällis puperdavad, ma usun, neid oleks kindlasti ligi kolmkümmend. Noh, mis sa veel nutad! Sinusugune känd — see ongi see õige vägi-mees, kes on kangem ükskõik mihukesest kindralist.“

Oma kangelaste olemust kaheks teineteisega seotud põhitungiks, enese alalhoiu ja sigitamistungiks analüüsid Jakobson nagu otsiks meile ürgisasid, kellele nende loomalikust primitiivsusest hoolimata või õieti just tänu sellele leidub ka tänapäeval suur ülesanne: värskendada ülal, kõrgemal arenemisastmel halvaks minevat verd.

See vitaliteedi-idee, mis käesolevas novellikogus on väljendatud neljas kehas, pole Jakobsonil siiski mitte hoopis uus. „Andruksonide suguvõsa“ tsüklist kolm seni ilmunud romaani väljendavad sama põhiideed. Kuid sellest ei saa ometi mitte järeldada, nagu oleks käesolev kogu „Andruksonide suguvõsa“ kõrval liigne. „Reisijad lõppjaamas“ tähendab pärast „Andruksonide suguvõsa“ romaane ideeliselt küll endakordamist, kuid kui mitte põhjalikumalt, siis mitmeski suhtes reljeefsemalt on käsitletud Jakobson siin oma ideed. Lisaks sellele on Jakobsoni tegelaste side tõelise eluga, nende asend olustikus loomulikum ja usutavam kui tema viimaseis maaelu käsitlevais romaanis, sest autor on tegevuse asetanud tema kalduvustele ja kogemustele paremini vastavasse agulimiljõesse.

Peet Vallak on vastandina Jakobsonile üks neid novelliste, kellele sajandi esimesel kahel aastakümnel loodud novellitraditsioonid on olnud omal ajal väga lähedased. Osalt juba varem,

osalalt oma uue novellikoguga „Neli tuult jalge all“ tõendab ta, et pidevalt on arenemas üha suurema lihtsuse ja kindlamalt teostatud realistliku psühhologismi suunas. Kui ta varemini huvi äratas, aga ühtlasi vahel ka etteheiteid teenis tihti fantastikani ulatuva, vähem või rohkem vaimuka mänglemisega kujude ja situatsioonide loomisel ning sellega groteskset mõju taotles, otsib ta nüüd oma novellidele tegelasi ja sündmusi tõsielust, omamata seejuures kalduvust igal silmapilgul tõsielu nii või teisiti asetada kõrverpeegli ette. Vekslitest, oksjonitest, pärandusetülidest ja muust sellisest igapäevasest ja ühtlasi tänapäevasest kirjutab Vallak mitte just protokollides, kuid siiski lihtsalt.

Vahest liigagi lihtne on lugu pillajast samanimelises jutustises, kes veab oma vara kõrtsi, kuni naine tema lõpuks laseb seada hoolekande alla. Mitte vähem lihtne pole niminovell, kus kirjeldatakse ühe talu oksjoni alla minekut, viimaseid asjatuid rabelemisi enne seda ja lõpuks talust lahkumist.

Aga sündmustiku ülesehitamises ja mõtestiku arendamises liigagi tavalisele pinnale jäädes avastab Vallak uut ja huvitavat igapäevase elu pisiasjades. Nagu ta juba kunagi varemini võis kirjutada võrratu laastu tinti ja sulgi ostvast ja neid proovivast maanaisest, nii oskab ta nüüdki mingi iseendast tähtsuseta detaili esile kergitada unustamatuks pildiks.

Kahes viimases novellis „Vihapullis“ ja „Ristialuses elus“ loobub Vallak siiski liiga igapäevase sündmustiku arendamisest ja toob oma töödesse, esimesse keskendatumalt, teise episoodilisemalt, sündmustikulisi sõlmi, mis kahe esimese novelliga võrreldes mõjuvad järsemalt ja efektkamalt. Ühtlasi läheneb ta neis novellides osalt taas oma endisele salapärasust ja groteski taotlevale laadile.

„Vihapullis“ on kangelaseks Vallaku varasemast loomingust tuttav problemaatiline natuur, kustki tulnud salapärase minevikuga isik, kellest räägitakse mingisuguseid lugejale teadmatuks jäävaid imelikke jutte. Aga kui Vallak varem sagedasti sellised problemaatilised kujud novelli lõpulgi jättis problemaatiliseks, siis ei tee ta seda nüüd realistlikumat käsitlusviisi rakendades enam mitte. „Vihapulli“ kangelane Pärtel ei kerki küll esile psühholoogiliselt lahendatuna oma mineviku hämarusest, kuid järjest kasvava poolehoiu ja lõpuks armastuse tõttu ühe pooleldi juhuslikult õue sattunud väikese tütarlapse vastu avaneb endassepöördunud kangelase siseilm rohkem ja rohkem, kuni see vähemalt käesoleva momendi suhtes on valgustatud küllaldaselt.

„Ristialuses elus“ kasustab Vallak üht Tammsaare Pearuga teataval määral sarnanevat väiketalu peremeest, rakendades oma groteski kalduvat käsitlusviisi. Aga kuigi poolteadlikult, poolteadvusetult kemplev kangelane on viidud iseäratsuste suhtes väga kaugele, ei saa sellele siiski ette heita, nagu oleks see mingi veider kaju nukuteatrist. Ka siin on Vallak realistlikku psühholoogiat

sel määral rakendanud, et ta tegelane üldiselt ei lange välja usutavuse piiridest.

Kuidagi väga juhuliselt algavad ja tihti ka lõpevad Vallaku novellid. Ta võib oma kangelase kinni võtta kuski metsavahelisel sõidul ja alata kohe detailset tegelase ja sündmuste kirjeldamist, jätkata seda teise juhulise momendini, katkestada seal ja tööd edasi teha kolmandal meeleolulisel hetkel. Ta töötab nagu joonistaja, kes portreterimisel üldist visandit tegemata kohe algab kas silma või kõrva detailse väljatöötamisega ja selle juurde hiljem järk-järgult lükib kõik muu. Seega tekib aga Vallakul tihti (nagu eriti käesoleva kogu viimases novellis) episoode, mis terviku seisukohalt on kas hoopis liigsed või liiga nõrgalt muuga seotud. Kuid teiselt poolt ei saa siiski öelda, nagu oleksid need Vallaku „venitamised“, mis novelli ülesehituse ja probleemiarenduse seisukohast vaadatuna on liigsed, ka üldiselt asjatud ja ebahuvitavad. Vallaku detaildiesse kalduv tehnika on andnud tihti just keskse probleemi suhtes ebaolulistes kohtades omaette väga väärtuslikke tähelepanekuid.

Seda laadi detailsete tähelepanekute sagedasi puhtsisulisi väärtusi tõstab omalt poolt Vallaku hoolikas stiil, mille omapära on täiendunud käesolevaski kogus mõne uudse joonega eeskätt elava rahvakeele eeskujudel.

Need pole just lõbusad küsimused, mida käsitleb Vallak meie tänapäeva maaelust, kuid ta ei tee neist küsimustest mitte mingisuguseid ühiskondlikke probleeme, vaid piirdub puhtpsühholoogilise valgustusega. Oksjoneid, talumeeste omavahelisi kokkupõrkeid ja talumeeste ning saunikute tülisid tuletab Vallak inimeste iseloomulikest omadustest, mitte ühiskondlikest tingimustest. Ühe kui teise vaateviisi eraldi rakendamine on üheks külgne. Igal juhul on aga juba Vallaku seninegi lähenemine tõelisusele andnud üllatavalt häid tulemusi ja päästnud kirjaniku sellest vahepealsest kõikuvast seisundist, mida ta osutas mõni aasta tagasi.

August Jakobson ja Peet Vallak taotleavad tõsielule läheneda ja seda tabada, seevastu Pedro Krusten oma novellikogus „Vasema käega“ otse eeskavaliselt otsib endale tegelasi, kes elavad tavalistest inimestest erinevalt, elavad „vasema käega“.

Niminovelli kangelane on esialgu küll tavalisem tavalistest, kuid ühel ööl meenuv talle lugu kunstnikust, kes juba liiga hästi hakkas maalima parema käega ja seepärast rutiini kartuses üle otsustas minna vasema käega maalimisele. Ja selle päheturgatunud loo mõjul otsustab kangelanegi oma senist kindlasti korraldatud, šablooni järgi lõhnavat elu edaspidi juhtima hakata „vasaku käega“, alistada see psühholoogiale, mida tavaline inimene ei mõista. „Vasema käega“ kangelane Tiit Ree elab üle enne vasakukäeliseks saamist vastava „valgustuse“, teiste novellide põhitegelased on aga valgustatud juba algusest peale. Osalt hamsunlikult ilmestatud lõbusate narrustega täidavad nad kõik oma ar-

mastusküsimustega tegelevat elu, kuni saabub traagiline lõppööre.

Krusteni „armastades pimedusse“ tormavate kangelaste vasmakäelised teod ei tarvitse olla alati psühholoogiliselt just võimatud, kuid autor on neid tegusid tihti nii puudulikult motiveerinud, et need ei tõuse usaldatavaks. Nagu Krusteni tegelased toimivad mängeldes, nii mängleb ka neid toiminguid vaatlev autor. Üks novell vaid, „Varjujäänud“, mis käsitleb kohtlase ja veetluseta naise tungi armastada ja ise armastatud olla, on ses suhtes erandlik. Mälestiste vorm on toonud sesse novelli teiste külma grotesksuse asemele ühelt poolt soojust ja intiimsust, teiselt poolt on ikkagi kergem uskuda „vasema käega“ juhitud elu tõelisusse siis, kui selle loojaks on kohtlane naine, mitte aga normaalne mees, kuigi see peaks parajasti armastama. Ka olustikuga jätab autor oma tegelased lähemalt sidumata ja loobub nii ühest kergemast võimalusest oma kujudele suuremat usutavust soetada.

Oma armastavate kangelaste lõbusalt algavat ja traagiliselt lõppevat saatusekäiku sõnastab Krusten maitsekalt ja tagasihoidlikult. Konarusi või laadist väljalangemisi, mida leidub nii Vallakul kui ka Jakobsonil, ei esine Krustenil peaaegu üldse mitte, kuid teiselt poolt pole tal ka eriti palju niisuguseid kohti, millel silm pikemalt peatuks ja mis uuesti korduvalt meelde kerkiksid. Sellist sõnastust on hea jälgida puhkuseks, — muidu hakkab aga peagi tung tõusma ägedama vere ja tugevama lainetuse vastu.

1934. a. novellitoodang esindab kolme väga tugevasti erinevat isiksust kolme eriilmelise raamatuga. Ja kuigi kõik kolm raamatut ei paku uusi kirjanduslikke väärtusi ühesugusel määral, siis tõendab ometi ka möödunud aasta looming alguses väljendatud mõtet juhusliku väljasuletusest novellitoodangust. Pole sugugi paljuks anda 1934. a. novelli alal kõige nõrgemale vähemalt sama tähtsus, mis draama alal kõige paremale.

Oskar Urgart.

Laste- ja noorsoo-kirjanduse lähtekohti.

Raamatu-aasta on tõstnud päevakorrale laiemas ulatuses ka laste- ja noorsoo-kirjanduse probleemi, ja seda täie õigusega, sest on ju kirjandusel meie kasvava noorsoo isiksuse arendamisel ja kõlbla meelsuse kujundamisel tähtis ülesanne täita. Ei ole kaugeltki ükskõik, mida lapsed ja noorsugu loevad, ei ole ka õige, et hea üldiselt on ka hea noortele. Küll võib vastupidi olla, et hea noorsoo-raamat on huvitav ka täiskasvanule.

Laps ei ole mitte ainult väike inimene, vaid igal arenemisastmel teatud tervik — omapärase hingelaadiga ja huvidega.

Seda omapära igal arenemisastmel peabki tabama laste- ja noorsoo-kirjandus, kui ta tahab olla jõuduandvaks vaimutoiduks. Kunstilis-psühholoogilised ja pedagoogilised tegurid on siin ühesuguse väärtusega.

Noorsoo-kirjanduse tootmine ei tohiks olla ainult pedagoogide lisatöö ega kirjanikkude muu loometöö kõrvalt langenud jääkide pakkumine noorsoole, vaid täiesti küsimus omaette.

Käesolevas ülevaates tahetakse üldjoontes näidata, millised on lapse kirjanduslikud huvid ja nõuded teatud arenguastmel ja kuidas meie praegune kirjandus neid suudab rahuldada.

Selle ülevaate aluseks on dr. Ch. Bühler'i, dr. W. Quast'i, H. H. Busse' 1) jt. sellekohased uurimused, nende ridade kirjutaja enda ning mõne kaasvõitleja tähelepanekud ja materjalid, mis pikema aja jooksul kogutud õpilaste lektüüri juhtimisel ning vaatlemisel.

Bühler korraldas ankeet-kirjandi Viini 8000 lapse hulgas meeldivaima lektüüri kohta. Saadud andmete põhjal analüüsis enamloetavat kirjandust, võrdles analüüsi tulemusi lapse arengustmetega ja jagas noorsoo kirjanduse harrastuste suhtes järgmisteks igadeks:

Muinasjuttude-iga . . .	haripunkt 8.—9. a., kusj. muinasj. kogu lektüürist	70%
Robnsoni-iga.	10.—11. „ „ „ Robinson „ „	18%
Saagade-iga.	11.—12. „ „ „ saagad „ „	16%
Seiklusjuttude-iga.	13.—14. „ „ „ seiklusj. „ „	27%
Ülemineku-iga: reisirom., reisikirjad, ajaloolis. romanid, teadusl. kirjand.	14.—16. „ „ „ „ „ „ üle	25%
Küpsemis-iga: romaani, luule, draama, teadus „ „ „	17. „ „ „ „ „ üle	50%

Quast korraldas ankeedi üle 3000 õpilase hulgas, milles nõudis teateid kõige meeldivama raamatu kohta ja põhjendusi, mispärast teatud raamat kõige rohkem meeldis. Üldiselt jääb Quast Bühleri jaotuse juurde noorsoo kirjanduslike igade suhtes, toob aga palju uut juurde iga ea iseloomustamiseks.

Meil puuduvad kahjuks laiemaulatuslikud uurimused õpilaste lektüüri kohta, seepärast võib ülaltoodud kirjanduslike igasid meie oludesse üle kanda ainult väga ettevaatlikult ja teatud reservatsioonidega. Siiski võib nende ridade kirjutaja tema käes olevate materjalide põhjal tõendada, et psühholoogiliselt esitatud eadajoontes meie noorsoole vastavad, ainult erilist saagade harrastamise iga ei ole võimalik eraldada.

1) Dr. Ch. Bühler: Kunst und Jugend — Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft, XX Bd, 3/4 H., Stuttgart, 1926; Dr. Ch. Bühler: Das Märchen und Phantasie des Kindes — Beihefte zur Zeitschrift für angewandte Psychologie, 17, Leipzig, 1925; Dr. W. Quast: Die literarischen Neigungen im Kindes- u. Jugendalter — Zeitschrift für angewandte Psychologie, B. 21, Leipzig, 1923; H. H. Busse: Das literarische Verständnis der werktätigen Jugend, Leipzig, 1923.

Asume eelmainitud igade lähemale vaatlemisele üksikult.

Lapse kirjanduslikkudest huvidest ja kalduvustest kitsamas mõttes võib juttu teha sellest ajast peale, kui ta juba lugeda mõistab (7.—8. eluaasta) ja ise teatud raamatute hulgast endale lektüüri võib valida. Seega peaks lapse kirjanduslik maailm algama muinasjuttude-eaga. Kuid ometi ei ole muinasjutt esimene lapse kirjandus, muinasjuttude-eale eelneb nn. kirjanduslik väikelapse-iga 3.—5. a. Kõige algelisemad „teosed“ sellest perioodist on värsid ja jutukesed, mida emad lastele jutustavad sageli vastavate mänguliigutuste saatel. Meil on sellelt alalt teatud „rahvaluule-kirjandus“ olemas, näit. „Kuidas kutsa karja läheb“, „Kus on väike kiisu“, „Kepp, kepp, saada raha“, „Hobu, söida“ jt. Siia kuuluvad ka osalt mitmesugused hällilaulud. Õige sageli loovad emad ise jutukesi kas spontaanselt või teisendades muinasjutte.

Selles eas on lapse huvide tulipunktis teda ümbritsevad asjad, igapäevased toimingud, nagu ülestõusmine, riietumine, söömine, joomine ja magamine. Huvitaval kombel oskavad emad oma jutustusi kombineerida nii, et lihtsas sündmustekäigus esitatakse just need lapse toimingud või pannakse teotsema ja kõnelema asjad, nagu lauad, toolid, nukud jne. Sageli ühendatakse väikese jutukesega teatud moraal, mis siis jutukesega kaudu lapse juures kergesti mõjule pääseb.

Nende ridade kirjutaja on üles tähendanud kümme sellist emade loodud juttu, mis on küllalt tüüpilised oma lihtsuses ja lapse psühholoogia mõistmises. Emade tõenduste järgi on tulnud neid kümned korrad jutustada, ikka pole nad lapsi tüüdanud.

Esitan siin paar tüüpilisemat:

Kuidas isa Maimule linnast saia tõi. Maimu isa ärkas vara hommikul, pani riidesse, pesi näo, sõi ja hakkas linna minema. Sõitis hobusega kopp-kopp, kaua sõitis, mäest üles ja mäest alla. Kui linna jõudis, läks pagari juurde ja ütles: „Tere, andke meie Maimule saia.“ Pagar andis saia, isa hakkas koju sõitma. Sõitis jälle kopp-kopp — mäest üles ja mäest alla. Kui koju jõudis, andis Maimule saia. Maimu sõi ja heitis magama.

Moraalitseva jutu näitena esitatagu järgmine (ema jutustas poisile, kes talvel väljas kindad käest võttis, jääpurikatega mängis ja neid imes):

Kord oli väike poiss, nii suur kui sina. Ta läks õue, pani kindad trepi peale, siis võttis akna küljest jääpurikaid, hakkas jääpurikatega mängima ja imema. Jääpurikad olid külmad, tegid poisi käed kangeks. Õhtul tuli isa koju, tõi lastele saia. Poisi käed olid kangeks külmanud, ta ei saanud saia kätte võtta; suu oli kangeks jäänud, ei saanud süüa. Isa andis saia õele.

Need on tüüpilised väikelapse-jutud, emad on intuitiivselt õieti tabanud vastava ea psühholoogiat: jutustiste sisu on lapse-lähedane, sündmustik äärmiselt lihtis, seda viivad edasi konkreetsed üksikasjad, puudub üldistus ja kirjeldus. „Õpetlikus“ jutus ilmneb nõutav moraal asjade käigust, seda ei anta kuiva reeglina.

Arvan, et kui meil korda läheks koguda suuremal hulgal selliseid emade või isade loodud jutte, saaksime rikkaliku materjali

vastava ea kirjanduslike huvide uurimiseks ja head eeskuju väikelaste pildiraamatute koostamisel.

Järgmise astme väikelapse kirjanduse harrastusis moodustabki pildiraamat, kus pilt on esikohal, tekst teisel kohal. Muidugi ei loe laps teksti ise, see loetakse talle ette, kuni pähe jääb ja laps siis juba „ise“ loeb. Peaülesanne on siin täita jutustaval pildil, mis peab olema selge, lihtis, peab andma dünaamikat, mitte staatikat, sest laps otsib pildist eeskätt j u t u s t a v a t s i s u, liikumist. Mida pilt ei anna, seda täiendab ta suusõnal. Lapsele määratud pildilt ei nõuta fotograafilist täpsust ega tohi neis olla segavate üksikasjadega ülekoormamist, vaid lihtsalt ja konkreetset edasi antud sisuline peamõte. Ometi ei tohi lapsele määratud pilt jälgendada lapse enese saamatuid jooniseid ega karikeerida kujusid.

Pildiraamatuid siin käsitletud eale on meie raamatuturul nime poolest küllalt, iga pühade eel saadab mõni äri seeria raamatuid välja, mille koostamisel ei pedagoogilised ega kunstilised probleemid pole päevakorrade tõusnud. Pildid on kohmakad, lapsele mitte midagi ütlevad, tekst — mõttetute värsste rida. Lõõn huupi lahti ühe vanema pildiraamatu ja loen pildi alt, mis kujutab roosat siga: „Ehk küll siga must, siiski maiustust pakub tema liha, unusta kõik viha.“

Viimaseil aastail on üks Leipzigi äri oma pildiraamatutega meie turu üle ujutanud. See äri trükib pildipoognad valmis mitmes tuhandes eksemplaris ja müüb need teiste maade äri meestele, kes vastavad tekstid vahele lasevad trükkida. Meie raamatuil on tekst J. Oro'lt. See ei ole just eriti õnnestunud, sest autoril on tulnud tekst konstrueerida juba valmis piltide sarja järgi. Pildid on kõik ilmetud ja saksapärased. Meie lapsed näevad siin saksa talu, saksa riidetust, saksa Schutzmann'i tänavateristmel.

Kõige ilmekamad ja paremad väikelaste raamatud on K. A. Hindrey „Seene Mikk“, „Nina-Jäss ja Näpp-Mall“, „Piripilli Liisu“ ja Jaunart Jaurami lood. Hindrey pildid on lihtsad, kuid küllalt ilmekad, peaasi — nad jutustavad, annavad edasi liikumist ja elu.

Üleminek väikelapse-east muinasjutu-ikka toimub 4.—5. a. ümber. Muinasjutu-harrastus jõuab haripunktile 10.—11. a. vahel, mil Bühleri järgi muinasjutt moodustab üle 70% lapse kogu lektüürist. Meil puuduvad andmed selle kohta, kui palju meie kodudes eelkooli-eas lastele jutustatakse või loetakse muinasjutte, kuid võime küll kinnitada, et muinasjutt muude juttude hulgas on esikohal. Minul kasutada olevate andmete järgi ei ulatu muinasjutt meie laste lektüüris 70%, vaid kõigub 50% ümber. Muinasjutu-harrastuse haripunkt satub meilgi 10.—11. aastale — algkooli III klass —, ja langeb IV klassist peale järsult.

Muinasjuttude harrastus algab kodudes Karriku ja Grimmi muinasjuttudega. Eelistatavam muinasjutt on „Kolm karu“, sellele järgnevad saksa klassikalised „Hunt ja seitse kitsetalle“, „Punamütsike“, „Okasroosike“ jt. Edasi läheb muinasjuttude harrastus

Karriku, Grimmi ja eesti muinasjuttude kaudu Anderseni kunstmuinasjuttude ja sealt „1001 öö“ juurde. Sageli ei jõuagi poisid Anderseni muinasjuttudeni, lähevad neist mööda Robinsoni juurde, kuna 1001 öö muinasjutud Robinsoni ja muu lektüüri kõrval kaua tähelepanu leiavad.

Muidugi ei ole nn. muinasjutu-eas muinasjutt ainus lektüür, ta on ainult domineerival kohal. Muinasjuttude kõrval loetakse palju muinasjutu-laadilisi jutte jõuluvanast, lihavõtte jänkust ja palju lastelugusid. Ometi liigub lapse fantaasia selles eas meelsasti muinasjutu vallas, sest see vastab kõige rohkem lapse hinge-laadile. Muinasjutt põlvneb rahvaste lapseest, mil nähti elu mägedes, metsas ja vetes. Samuti elustab lapse fantaasia kõike, mis teda ümbritseb — seega on muinasjutu-maailm talle õige lähedane.

Esimesed muinasjutud, mida laps huviga kuuleb või loeb, on nn. lapse- ja kodu-muinasjutud. Siin on tegelased peamiselt lapsed, loomad, elutud asjad, nagu õlekõrs, kepp, vitsaraag jne. Muinasjutt elustab neid ja ehiv inimlike omadustega. Nende kõrval teotsevad isa, ema, vanaema, vennad ja õed — kõik lapse lähedane ümbrus. Edasi tulevad kaugemad fantaasia loodud kujud: härjapõlvlased, hiiglased, nõiad, kuningad, kuningapojad ja -tütred.

Tegelased on joonistatud plastiliselt, jämedate, tugevasti erinevate joontega — on puhtal kujul mõnesuguste omaduste kandjad või kehasused. Vaeslaps on hea ja ilus, võõrasema kuri ja inetu. Virkus ja laiskus, tugevus ja jõuetus, suur ja väike seatakse puhtal kujul vastamisi — need on omadused, mida laps teab ja mõistab, vahepealseid tüüpe, komplitseeritud ülemineku-vorme muinasjutt ei tunne.

Lapse aja- ja ruumimeel on vähe arenenud — muinasjutt ei anna kindlat aega ega kohta. Kõik toimub siin „vanasti“ ja „kord“, lähemat aja määramist muinasjutt ei tunne. Selle „kord“ ja „vanasti“ alla viib laps kõik, mis enne käesolevat aega olnud. Muinasjutt ei anna ka kindlat tegevuskohta, tema tegevuspaigad on „kaugel võõral maal“, „metsa ääres või metsas, jõe kaldal, mere kaldal“. Maastikust annab muinasjutt kõige tarvilikumad esemed: väsinud laps istub puhkama mäetalle või kännu otsa, janune jõuab allikale või kaevu juurde; sagedasti jõutakse teelahkemele või kivi juurde.

Muinasjutu sotsiaalne miljöö on samuti tugevate joontega alla kriipsutatud nagu tegelaste iseloomudki: lapsed olid nii vaesed, et neil ei olnud midagi süüa ega särkigi selga panna; kuningas elas marmorlossis, kandis kullast riideid ja kalliskivist ehteid.

Aine käsitus on lihtis ja plastiline. Muinasjutt ei anna tegelaste biograafiat ja pikki olustikukirjeldusi, vaid lükib üksikud episoodid ajalises järjekorras ritta nii, nagu seda nõuab teatud motiiv. Viib tegelased keerulistesse olukordadesse, kust nad pääsevad saatuse, ime või kellegi heategija läbi, põhjuslikku olenevust ei ole.

Lapsele ongi selles eas põhjuslik olenevus raskemini mõistetav ja kättesaadav kui toimetulek mõne ime või juhuse läbi.

Muinasjutu moraal ei ole pealetükkiv, küll aga rahuldab ta täiesti lapse õiglustunnet ja optimistlikku ellusuhtumist: head saavad vastu, halvad karistuse — kõik lõpeb hästi.

Muinasjuttudest peaks meie lastekirjandus üsna rikas olema. Siin on populaarseid Grimmi muinasjutte kaks kogu, siis eesti, paljude teiste rahvaste, koguni neegri- ja mustlasmuinasjutte, Anderseni kunstmuinasjutud ja eksootilised „1001 öö“. Kõige populaarsemad on meilgi Grimmi muinasjutud ja viimasel ajal teises trükkis ilmunud Karriku piltidega muinasjutud. Viimaseid pean väiksemale eale kohasemaks kui Grimmi muinasjutte, sest neis puudub see hirmu-element, mis mõnele saksa jutule nii omane. Meie omi muinasjutte nooremale eale on kahjuks vähe. See on seda imeilikum, et omame nii rikkaliku rahvaluulekogu. Paremad meie omad muinasjutud on ammu ära kasutatud koolilugemikes, vabaks lektüüriks aga sobiks kõige paremini Kunderi „Eesti muinasjutud lastele“. Eiseni kogud on vananenud, osalt pole nad noorsoo tarvis, Kreutzwaldi jutud käesolevale eale on raskepärased. Kui nende mõistmiseni jõutakse, ollakse muinasjuttude east juba väljas. Jaik stiliseerib ja jutustab muinasjutte omal viisil, neid tahaks võtta rohkem kunstmuinasjuttudena. Tema „Kaarnakivi“ on Anderseni muinasjuttude ja „1001 öö“ kõrval loetavaim raamat.

Kuigi muinasjutu-motiivid rändavad ning on rahvusvahelised, siiski peegeldub iga maa teises rahva omapära, mispärast oleks loomulik ja soovitatav, et me lisaks senistele saaksime veel paar-kolm kogu omi muinasjutte.

Nagu eelpool mainitud, ei ole käsitledavas eas muinasjutt ainus lapse lektüür, vaid 40—50% sellest moodustavad nn. lastelood ja muu sellekohane lektüür. Selle ea lastelugudega ja muu lektüüriaga ongi meil kõige halvem. Nähtavasti on just sellele eale kõige raskem kirjutada, sest siin oleme saanud kõige vähem väärtuslikku lastekirjandust. Kogult on seda siiski kaunis palju, siin on „Pääsukese“ väljaanded, Luige „Jutupaun“ jm. Viiks pikale neid kõiki üksikult vaadelda, piirdutagu seepärast ainult üldiste joonte tõmbamisega. Kõige suurema puudusena tundub neis lapse-ea mittetundmine, kellele raamat määratud, antakse kas liiga raskest või tühipaljast kerget. Jutustuses puudub selgus ja voolavus, näib, nagu tammutaks tarbetult paigal, kahekõned on kunstlikud kõnelemised, nad ei vii jutulõnga edasi. Kõige segavamalt ja pahandavamalt mõjub teatud distantsi puudumine autori ja lapsest tegelase vahel. Näib, nagu patsutaks autor lapsele alati õlale, helitades ja pillitades igal sammul ning jagades tarbetult ohtralt meelitussõnu. Võtan huupi „Pääsukese“ sarjast Metslapse „Helbeke“ ja loen kohe esimeselt leheküljelt: „Elas metsade sügavuses, põllislaane tihnikus muldvana memmeke tillukese Helbega. Helve oli memmekese ainuke silmaterake, tibatilluke...“ Peaks ometi

teatama, et ükski terve, normaalselt arenenud poiss või tüdruk ei taha olla tilluke ega silmaterake, vaid omaette mehine poiss ja tubli tüdruk. Kui eemaletõukavalt mõjuvad juba sellised pealkirjad nagu „Tillu Illi liblikat püüdnud“ või „Illi ja pisi täts“.

11. eluaastast peale pöörduvad laste huvid muinasjutu-maailmast rohkem reaalelu poole. Eriti poisid hakkavad hindama füüsilist jõudu ja mehelikkust — see on nende esimene „tormi ja tungi“ iga. Schopen ütleb, et kui poiss selles eas ei ole metsik, üleemeelik või tujukas, siis on ta kas haige, ebanormaalne või kõlbalt halb. Olgugi et neis sõnus on palju liialdust, ometi on õige, et poiss selles eas on kõige teotahtelisem, liikuvam ja vallatum. Loomulikult otsib ta siis ka kirjandusest tugevaid isikuid ja eeskujusid. Seni harrastatud muinasjutud ja lastelood on nüüd „tita-jutud“, neid ei taheta nähagi. Muinasjuttudest harrastatakse „1001 ööst“ „Ali Baba ja 40 röövlit“, ja lastelood esitagu vahvaid poisse.

Selle ea meeldivaim raamat on „Robinson“, muidugi ka muu sellelaadiline kirjandus, mispärast Bühler seda ajajärku nimetabki robinsoni-eaks. Robinsoni loos leiduvad kõik need elemendid, mis poisi tungidele ja huvidele vastavad, need on õieti samad muinasjutu-elementid, kuid juba reaalsel pinnal, väljaspool igasugust kahtlust. Robinson läheb kodust välja võõrasse maailma, mis ei ole mitte kusagil metsa ääres või kauge l võõra l maal, vaid teatud saar ookeanis. Robinson ei ole igapäevane inimene, vaid tugev, tark ja vahva. Need ei ole enam muinasjutulised ilusad omadused, vaid reaalsed, mida maksab järele aimata ja mille poole püüda. Vist ükski teine raamat ei kutsu poistes esile nii tugevaid elamusi kui Robinsoni lugu, mis on õieti kogu inimkonna ajaloo kordamine ühe isiku poolt. Ei ole vist ühtegi meest, kes poisikesepõlves pole mänginud Robinsoni.

Minul käepärast olevail andmeil on ka meil Robinson selles eas meeldivaim ja loetavaim raamat nii poistel kui tüdrukuil. Seiklustung ja tegevusihk on 11. a. ümber teatud määrani omane ka tüdrukuile.

Kuid ometi ei tõuse Robinsoni lugejate % nii kõrgele kui muinasjuttude % vastavas eas. Robinsoni kõrval loetakse huviga jutte kodu ja kooli elust, väike % püsib ikkagi veel muinasjuttude juures (Andersen, „1001 ööd“). Eelistatavamad on „vahvate poiste lood“, nagu Paal-tänavaga poisid jt. Robinsoni kõrval on selles eas meil meeldivaim raamat O. Lutsu „Kevade“, mis oma Tootsi lugudega, vempudega ja tujuküllusega on loetavamaid raamatuid meie algupärasest noorsoo-kirjandusest.

13. a. ümber, eelpuberteedi-eas, tuleb poistel seiklusjutt ja seiklusromaan, tüdrukud siirduvad siis aga kirjanduse poole, kus emotsionaalne element on tugev. „Andke meile raamatuid, kus nutta saaks“, nõuavad tüdrukud selles eas.

Seiklusjuttudest ja romaanidest meeldivad kohe peale Robin-

soni poistele Nahksuka jutud, tüdrukuile „Onu Tommi onnike“. Kriitiline meel on vähe arenenud, loetakse kõike, kus on jõudu, seiklusi ja eksootilist salapärasust: indiaanlaste lugusid, merimeeste seiklusi, sõjajutte jne. Nende kaudu läheb tee ajalooliste romaanide, avastajate reisukirjelduste ja suurmeeste elulugude juurde, kuid see on juba hoopis uus epohh. Nn. seiklusjuttude eas kaldutakse väga kergesti väärtusetu turukirjandust lugema, mida pakuvad ohtralt kriminaal- ja detektiivromaanid ja ajalehtede erootilised romaanid. Kui eksootilised seiklusromaanid kuidagi vastavad tolle ea noore tungidele, siis turukirjandus ei anna muud kui põnevuse erutust, erootilised romaanid aga mõjuvad koguni rikkuvalt.

Huvitav on jälgida ja analüüsida tolle ea noorsoo suhtumist eksootilistesse romaanidesse ja loetavasse kirjandusse üldse nende endi kirjandite ja ankeetvastuste põhjal. Kõigepealt nõutakse reaalsust, tõele vastavust. Kus reaalsuse illusioon ei ole küllalt tugev, seal öeldakse kohe: see pole õige, see ei võinud nii olla. Kõige selle juures mõõdetakse aga reaalsust oma mõõdupuuga. Winnetou näit. võib kõige kaelamurdvamaist olukordadest oma jõuga välja tulla — see on reaalne, see võis kõik nii olla, Winnetou oli tugev ja vahva mees. Mõnel teisel puhul avaldatakse aga iga vähemagi olukorra juures kahtlust, kas see nii võis olla.

Eksootilisis seiklusjuttudes imetellakse eeskätt tugevat jõudu. Ikka rõhutatakse seda, et see ja see tegelane meeldib seepärast, et tal on tugev jõud, on osav, laseb hästi märki jne. See jõu imetlemine sageli katab kinni ja jätab tagaplaanile halvadki teod, mis jõu abil korda saadetakse, nagu tapmised. Winnetou võitles üksi mitme mehe vastu ja tappis nad kõik maha... Kui intiimsel jutlemisel sellele tähelepanu juhid, et see ikka hea ei olnud, et ta nii palju tappis, siis vastatakse: mis sellest, ta ei saanud teisiti, pidi... Ja tullakse jälle jõu imetlemisega: kus oli ikka tugev ja vahva mees! Näib, nagu peaks eelpuberteedi-ealine noorsugu tolle atavistliku sõjakuse sel viisil läbi või õigemini välja elama.

Teiseks suureks vooruseks, mis meeldib ja mida imetellakse, on julgus kõjega riskida, rindu peale minna, kõik kaardile panna. Keegi kirjutab: „See meeldib, et kui Winnetou alles greenhorn oli ja metshärgadele kallale tungis — kas elu või surm... aga ikka võitis.“

Edasi leiavad hindamist aumehelikkus, seltsimehelikkus ja nõrgemate abistamine. Kavalusega vastast võita on lubatav, aga pettus on alatu. Meeldib veel indiaanlaste ja seiklejate saldades valitsev vali kord.

Eksootilistest seiklusromaanidest leiavad meeldivat hindamist veel miljöö ja primitiivsed elamistingimused: öised ratsasõidud, elu telgis, metsas tule ääres, toidu hankimine metsast, selle küpsetamine tulel vardal jne. Mõni üksik põhjendab meeldimist üldiselt: meeldib seepärast, et saab teada võõraste maade ja rahvaste elu.

Oleme jõudnud noorsoo lektüüri vaatlemisel noorsoo küpsemisikka. Nüüdist peale hakkab jääma füüsilise jõu kummardamine ja imetelemine tagaplaanile, asemele tuleb uus tähtis tegur — intellekt, vaimujõud. Toimub suur väärtuste ümberhindang, tulevad vastuolud ümbrusega, eeskätt vanema põlvtega. Noor arvab nüüd kõike teadvat, kõike võivat. See on raske ja kriitiline aeg noorele, ta on teinud oma arenemises suure sammu — jõudnud vaatlevast, konkreetsest mõtlemisest abstraktse mõtlemiseni. Kirjanduseharrastusis võiks seda aega tähistada ülemineku-eaga. Eksootilised seiklusjutud jäävad kõrvale, asemele tulevad ajaloolised ja reisiromaanid, reisikirjeldused, suurmeeste elulood ja teadusliku laadiga tööd. Selle ea haripunkt on 17. a. ümber, kuid selle lähem jälgimine ei kuulu enam käesoleva ülevaate raamidesse.

Tõmbasin käesolevas ülevaates lapse igale arenguastmele vastava tüüpilise kirjanduse kohta peajooni. Muidugi loetakse igal astmel palju sellist kirjandust, mis antud klassifikatsiooni ei mahu, kuid see ei ole antud ea kohta enam tüüpiline. Samuti tuleb ette, et laps tema arenguastmele vastavat kirjandust palju varem loeb või veel siis harrastab, kui üldsus sellest ammugi üle on. Muinasjutte loeb mõni veel 15—16-aastasena, teisele aga satub seiklusromaan juba 8-aastasena kätte. Koolides harilikult juhitakse vaba lugemist teatud kindlate põhimõtete järgi, nii et siin kõrvalekaldumised on väikesed. Avalikkudest raamatukogudest võetakse rohkem vabal valikul või koguni ebaasjatundlikul soovitusel. Kriminaal- ja detektiivromaanid, samuti ajalehist välja lõigatud erootilised romaanid moodustavad n. ö. illegaalse kirjanduse, mis antakse käest kätte salaja, nii et nende levimise ja lugemise üle täpsat statistikat pidada on võimatu.

Lisaks eelmisele tuleks veel nimetada, et nn. populaar-teaduslik kirjandus pidevat tarvitamist leiab igal arenguastmel, moodustades 4—6% kogu lektüürist. Luuletised ja näidendid vaba lektüürina kuni 16. eluaastani ei tule arvessegi.

Lõpuks võtame kokku nõuded laste- ja noorsoo-kirjanduse kohta. Raamat peab ainult ning sisult igal astmel vastama lapse mõttelaadile, tungidele ja huvidele. See algab lihtsate värsside ja emade loodud jutukestega väikelapse-eas, siirdub siis muinasjuttude, lapselugude, Robinsoni ja seiklusjuttude kaudu küpse ea kirjanduseni. Siin ei tohi olla etteruttamist ega põhjuseta pidurdamist. Selle tee peab iga noor ise läbi käima ja läbi elama. Kaldun koguni arvama, et meie algkooli V ja VI kl. lugemikes peaks revideerimisele võetama pakutavate kirjanduslike kude teoste laad. Meie loeme praegu Kitzberg'i „Libahunti“, Tuglase „Popi ja Huhuu'd“ või „Inimese varju“. Kas kuuluvad neis teoseis käsitledavad probleemid selle ea noorsoo huvide maailma? Kindlasti ei. Neid teoseid käsitledes ja arutades on ikka tunne, nagu tahaksid lastelt vägisi nende noorust ära kiskuda ja lohistada neid enda järel sinna maailma, kuhu nad veel ei kuulu.

Vormilt peaksid noorsoo-teosed olema selged, lihtsad ja plastilised, sündmustik pidevalt voolav. Laps tahab oma vaimusil-maga näha sündmusi ja asju, tal on tarve kogu hingega läbi elada kirjeldatavat maailma. On ju teada, kuidas lapsed mitte ainult lugedes teoseid läbi ei ela, vaid hiljem mängides loetu uuesti reprodutseerivad. Nii elatakse läbi näit. Tasuja traagika, Robin-soni, indiaanlaste ja merimeeste lood.

Midagi jääb neist elamusist külge kogu elueaks, seepärast ei pea noorsoo-kirjandus toitu andma mitte ainult lapse fantaasiale ja teadushimule, vaid ta peab positiivses suunas liikuma panema ka lapse kõlblad tungid ja jõud. Seepärast peab noorsoo-kirjan-dus eeskätt andma positiivseid, elujaatavaid nähtusi ning isikuid. Ka negatiivseil nähtusil olgu positiivne väärtus, nad aidaku positiivset esile tõsta ja alla kriipsutada.

Siin tuleme noorsoo-kirjanduse tendentsi või moraali juurde. Meie arvates peab seda kõike olema, kuid see peab välja kasvama isikute mõttelaadist, püüdeist ja teotsemisist.

Juba eelpool näitasin seiklusjuttude analüüsimisel, kuivõrd noorte poolt hindamist leiavad kõlblad omadused ja ideed. Järg-negu siinkohal veel näide kirjanduse kasvatavast mõjust.

Korraldasin mõne aja eest ankeedi kümmekonna üliõpilase hulgas, milles palusin mälestuste järgi vastata kahele küsimusele: 1) milline raamat on teie murrangueas halvasti mõjutanud teie kõlblaid tõekspidamisi ja mispärast? 2) milline raamat on teid hästi mõjutanud ja mispärast?

Vastajad nimetasid kõige halvemini mõjunud raamatuna esi-kohal O. Wilde'i „Dorian Gray portree'd“, selle järele Przyby-szewski ja A. Schnitzler'i töid. Kõlblat jõudu kasvatavate teostena nimetati esikohal Jack Londoni, teisel kohal Tolstoi töid ja 1 juhul Kivi „Seitset venda“.

Esimesel juhul toodi motiividena ette autori ilmne sümpaa-tia, õigustamine, kaasailutsemine elunautijale Dorian Gray'le ja autori halvaks panev suhtumine senistele kõlblatele tõekspidamis-tele. Seda suurendanud veel O. Wilde'i eluloo lugemine, kus kir-janiku kui inimese pahelised küljed kuidagi õigustatult ja õilista-tult olevat esitatud. Teine kirjutab, et Oscar Wilde'i lugemine lõi nende elus uue eposhi, nagu see murrangueas uute ideede mõ-jul sageli toimub. Leiti korraga, et nende senised kõlblad tõeks-pidamised on rumalad, ajast maha jäänud, ja asuti elu nautimisele ning ilutsemisele. Ühed elasid selle elunautimise ajajärgu mõt-tes läbi, poseerides, ja leidsid end pärast jälle, teised aga lange-sidki selle ohvriks. Kolmas kirjutab, et „Dorian Gray portree“ luge-mine ei suutnud teda küll alla viia, kuid tugevad mõrad lõi tema kõlblasse maailmavaatesse, millest paranemine kaua aega võttis.

Positiivselt mõjutanud peamiselt Jack Londoni kohta tuuakse ette eeskätt tegelaste raudset tahet, suurt elujõudu, lakkamatut võitlusindu. Üks kirjutab: „Kui ma nõrgaks ja lodevaks jäin,

siis lugesin Jack Londoni „Loitvat koitu“ või „Martin Eden'it“ — ja sain jälle tagasi elujõu ja usu endasse. Teine mainib, et isegi M. Edeni surm, enesetapmine, polevat talle mõjunud halvasti, vaid jõulise lahkumisena elust. „„Seitset venda“ lugedes“, kirjutab üks, „tundsin alati, kuidas see määratu ürgjõud, mis avaldus vendade teotsemises, mind kaasa kiskus ja jõudu andis.“

Esitatud ankeet on muidugi liiga väheulatuslik selleks, et nende raamatute kasvatava mõju kohta üldistavat otsust teha, kuid kujuka illustratsiooni annab see küll kirjanduse kõlblast mõjust murranguealisele noorsoole.

Olgu laste- ja noorsoo-kirjanduse ülesanne kõikide jõudude positiivne arendamine. Kirjandust — kunst kunsti pärast — noorsool ei ole!

J. Parijõgi.

Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna otsuseid.

1. Suur algustäht asutiste nimetustel.

a.

Asutiste, organisatsioonide ja nende alaorganite nimetustel ja nimetuste lühenditel kirjutatakse iga eraldi esinevat sõna, peale abisõnade, suure algustähga, kui neid tarvitatakse ametlikult esineval ja autentsel kujul, olgu siis jutumärkides või ilma: Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkond, Tartu Ülikool, Tartu Ülikooli Nõukogu, Tartu Ülikooli Didaktilis-metoodiline Seminar, Eesti Keele Arhiiv, Kohtuliku Arstiteaduse Instituut Tartu Ülikooli juures, Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi (ehk Hasomini) Teaduse- ja Kunstiosakond, Kohtu- ja Siseministeeriumi Administratiivosakond, Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali Valitsus, Eesti Üliõpilaste Selts jne. Kui aga nimetuse autentne kuju pole täpsalt teada või seesugusena ei soovitagi nimetust tsiteerida, kirjutatakse selles iga üksiksõna, peale kohanimede ja isikunimede, väikese algustähga: Akadeemilise Emakeele Seltsi keelekomisjon (kirjutaja ei tea ja jätab selle lahtiseks, kas alaorganit kutsutakse keelekomisjon või keeletoimkond), Ta õppis Helsingi ja Tartu ülikoolis ja töötas viimase kohtulik-arstiteaduslikus instituudis, Edustuse valimistel liitusid Eesti Üliõpilaste Selts ja veel üks teine eesti üliõpilaste selts. (Otsus 23. X 34, § 2. Vrd. ka Ak. Emak. S-i otsust, Eesti Keel VIII [1929], lk. 85—6.)

b.

Kui mingi asutise või organisatsiooni pärisnime asemel tarvitatakse lühendatult selle üldnime (mis harilikult sisaldub ka ametlikus pärisnimes eneses), siis on võimalik, eriti selle asutise või organisatsiooni enese ringkonnas ja lähikonnas, seda üldnime kirjutada suure algustähga, näit. *Eesti Kirjanduse Selts* asemel *Selts* („Võtsin osa Seltsi juhatuse koosolekust“), *Eesti Maapank* asemel *Pank*, *Kohtuministeerium* asemel *Ministeerium*. (Otsus 23. X 1934.)

2. Suur algustäht ajalooliste sündmuste nimetustel.

Ajalooliste sündmuste kindlaks kujunenud nimetusi kirjutatakse suure algustähga, kui rõhutatakse nende pärisnimelisust või kui suur algustäht on tarvilik segimine kute vältimiseks: *Põhjasõda*, *Kolmekümneaastane Sõda*,

3. -ji-

Tähtede, resp. häälikute ühend *-ji-* võib eesti kirjakeeles esineda ainult võõrsõnades (näit. *projitseerima*), mitte aga eesti omades sõnades (siis mitte „soojim“, „kurji“, „purjile“). Selle reegli alusel kujundatud superlatiivivorme *kurim*, *soim*, *laim*, *tühim* tuleb aga pidada vähem soovitavaks kui *kõige kurjem*, *kõige soojem*, *kõige laiem*, *kõige tühjem*. Sõnadest nagu *kuri*, *puri*, *tühi* jne. mitmusest tuleb aga tarvitada kujul *kurje*, *purjedale*, *tühjadesse* v. *tühjesse*. — (Ötsus 12. I 1935.)

4. Inglise *u* [ʌ] märkimine.

Inglise päritoluga võõrsõnad, mis sisaldavad tähte *u* (häälikut ʌ), kirjutatakse senise traditsiooni kohaselt *u*-ga, kui need sõnad on mele üldsusele laiemalt tuttavaks saanud ja meie kirja- ning ühiskeeles juba küllaldaselt kodunenud: *džungel*, *trust*, *dumping*, *bluff*. Hilisemalt aga keelde tulnud sõnu, mille tarvitamisviis on alles kujunemas, tuleks täpsamalt märkida inglise hääldamise järgi, nimelt *u* [ʌ] asemel *a*-ga: *džamper* (jumper), *lantš* (lunch). Selle *u* [ʌ] märkimiseks saksapäraselt *ö* tarvitamine („*blöff*“, „*džömp*“) pole soovitav. — (Ötsus 12. I 1935.)

5. *Tubakas*, *tubak*.

-kas lõpulistel substantiividel tüüpi *tubakas*, *allikas*, *mesikas*, *liblikas*, *pirukas*, *mehemürakas*, mis kohati rahvakeeles ja osalt kirjakeeleski esinevad ka *-k* lõpulistena (*tubak*, *allik*, *mesik*), tuleb kirjakeeles eelistada nimelt *-kas* lõpuliselt teisendeid: *tubakas* gen. *tubaka*, *allikas* gen. *allika* jne. Kui siiski neist mõned kirjakeeles on tarvitusele tulnud *-k* lõpulistena, eriti uudselt kujundatud oskussõnades ja liitsõnalisest moodustistest, siis need käänduvad *u*-tüvelistena: *tubaktaimed*, *allikuurimus*, *liblikõislased*, *kõrvikud* 'Galeopsis L.', *vesik* pl. *vesikud*, *nurmikud*. — (Ötsus 12. I 1935.)

A. Saareste,

EKS-i Keeletoimkonna juhataja.

Kirjanduslik ülevaade.

Anna Haava: *Laulan oma Eesti laulu*. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu 1935. 67 lk. Hind 1 kr.

Varasemat Haavat tunneme eeskätt subjektiivse mina-laulikuna, ühiskondlikud teemad esinevad tal alles teises järjekorras. Viimasel alal on Haava olnud tugev kritiseerijana, ta on lõikavas satiiris piitsutanud kaas-aegsete pahesid (näit. kogus „Meie päevist“). Positiivses ülistavas käsitluses ei ole autori saavutused nii kaugele küündivad. Võiks oodata uute, tänapäeva tähistele all muutunud suunda, kuid lugedes tõdeme, et Haava on jäänud endiseks. Tõsi küll, värsikogu algab patriootiliste lauludega („Elumere mühinasse“, „Ole valvel, vaba Eestil“ jt.), kuid Haava paatos ei nakata, see ei innusta nagu Koidula ärkamisaegne isamaa-kultus. Haaravam on kirjanik eilegiliselt häälestatud kodumaaluules, nagu „On püha mulle mu kodumaa muld“. Selles ei kiitle autor oma rahvusest ega taotle kirjutada Eesti nime päikesesse („Elumere mühinasse“), vaid tunnistab oma kiindumust kodumaasse, olgu see väike või suur, kulgegu luuletaja siin ka vaevade teed, kuid ta saab kodumaa mullast ja päikesest elujõudu ning ootab siit viimset puhkepaika.

Satiiris on Haava endiselt teravmeelne ja vahedakeelne. Nii pilkab ta torkavalt vere pumpamist eesti soontest manduvasse baltlusse („See on sellest paganlusest“).

Ulatuslikuma osa kogust moodustab kitsamalt isiklikke elamusi tõlgendav luule. See ala on nagu vareminki Haava tugevam külj. Kõrgesse ikka jõudnud kirjanik on üle saanud omaaegseist formipuhanguist („Lained“, „Ristlained“) ja suhtub elunähtustesse nüüd lepitatult, filosoofeerides. Autor on häälestatud küll optimistlikult, kuid pessimistlikud, kibestunud toonid murduvad puhuti läbi. Näit. „Sest paraku juhtub siin maa pääl ka nii, / Et kui sa ka kuulutad tõe ja õigust. . . / Ja kaasaeg ei kannata seda ära! . . . / Ta ajab su hinge kas varda! / Või heidab su armutult üle parda. . .“ („Kõnelused tuultela-toakesega“) või: „Kuid kummalgi meil ei mulda, ei maad — / on ahtad ja ohtlikud meie a'ad“ („Mul laual üks metsavirveke“). Aga mujalgi kõneldakse ahistusist, üksiviibimisest musta mure ääretuses, kõigi kannatuste merest jne. Kuid raskuste kiuste on kirjanik jõudnud endateostamisele. See motiiv läbib mitut luuletist. „Nii keset kassikangast — / sa vabaks ja eneseks jääd!“ „Kõigi ohotuste väest / Loond sa ise oma õnne — / O m a d vaikesd rahumaad“. „Töös ja teos ennast leiad, / oma hing vaid vaba hoiad“. Nii on luuletiskogu põhitoonilt elujaatav.

Ka oodatav elulõpp ei tundu autorile süngena: „Nii loojenedes minu päike / veel viimsel hetkel naeratelles / Ja kõik maailma õnnisteltes / Ta horitsondi taha kaob“. Kirjanik ei taha, et teda leinataks kurbade lauludega, vaid ta hauld kõlaga juubeldav võiduvägi, seal Iehvigu Eesti lipp ja sinna istutatagu haljaid puid lindudele jalaasemeks. Surmamõttele on pühendatud ka viimane luuletis: autor arutleb, kumb enne seisma jääb, kas ta vana süda, või kell, mis olnud aastaid ta seltsiliseks hääl ja kurjadel päevadel.

Haavast on öeldud juba varemini, et ta pole stiilimeister. Ka käesolev kogu ei muuda seda hinnangut. Luuletisi lugedes tundub, et kõik, mis eesti värsikirjanduses saavutatud nooremate generatsioonide poolt, on riivamata mööda läinud Haavast. Nii sõnastuselt kui ka värsitehniliselt ei märgi „Laulan oma Eesti laulu“ mingit nihkumist võrreldes näit. 1920. aastal ilmunud koguga „Meie päevist“. Varasema nelirea asemel esineb sageli rahvalaululine värs, mis stroofidesse jagumatu. Lihtis värs liigub puhuti proosale. Leidub ka mõni neologism (*tet-lõpp*, *meenuma*), muidu on Haava stiil jäänud endiseks.

Kõnesolevale kogule ei saa läheneda niisamasuguste pretensioonidega kui tänapäeva moodsale lüürikale. See luuletiskogu ei üllata lugejat mingi uudse, taidurlikult sõnastatud mõtteväljatusega, ei aseta endale üldse edasi- viivaid luulekunstilisi ülesandeid. Ta ei ole määratud valitud, peenendatud maitsega lugejaskonnale, vaid on raamat kõigile. Lugeja sedastab heameelega, et hoolimata luuletajatari kõrgest vanadusest ta looming püsib endisel tasemel.

Raamatu kaas ja siseillustratsioonid on kokkukõlas tekstiga.

Villem Altoa.

P. Viiding: **Traataed**. Luuletusi 1932 — 1935. Kirjastus „Eesti Raamat“, Tartu, 1935. 60 lk. Hind 2 kr.

Paul Viidingu esikteos pole määratud lugejaile, kes luules on harjunud nägema uinutusvahendit. Just vastuoksa: „Traataed“ on raamat, mis üles raputab. Vastandina tavalisele kodanikule, kes eneses peituvaid lõhesid igaviisi püüab unustada, rebib Viiding omilt haavult viimsegi katte. Tema hüüdsõnaks on: tõe enne kõike! Kuid tehkem lühike matk „Traataia“ sisustikku.

Kõigepealt: Viiding tunnetab rusuva selgusega inimese ja ta tahte abitust maailmajõudude pöörises. Kord näeb ta end rakuna „hullunud hügelloomana“ kehas, kord hüpiknukuna „varjat traaditõmbaja käes“. Kõige

laastavamad on need „pööristuuled“ inimeses endas. Meie teed ei määra tahtlikult kalkuleeritud suunavalik, vaid alateadvuslikud jõud, mis tegelikus elus pole leidnud rakendust. Tihti me vabadust ja tahet ignoreeriv printsip esineb Viidingule naise kujul. Naises ta näeb ühel ajal nii armu- kui vaenupartnerit, kelle erootiline sugestioon taltsutab mässumeelsemagi mehe.

Tsiviliseeritud mõistusinimesena Viiding kardab endas peituvat kaost, püüab seda sulgeda abstraktseisse vormeelseisse. Ometi ei suuda ta täiel määral uskuda puhta mõistuse autoriteeti. „Traataias“ leiub rida luuletusi, milles ta kategooriliselt eitab nii mõistuse, raamatute kui ka endataltsutuse abi elu „pööristuultes“. Mis sellest, et intellekt on võimeline arutama taevatähti ja kindlaks määrama nende rada, inimesel jääb ometi vaid kaks võimalust — murduda või koolduda. Igavesed tõed on talle „talmikuld“, raamatud — „liivajooksvad kõrvejõed“. „Endataltsutuse liivapaberiga“ võib „südamemetallilt“ maha pühkida küll „lahtise rooste ja vasehapendi“, iial aga mitte selle jälgi. Kui objektiivne endaanalüüs „igaviku masstabil“ valu leevendab, tasuks ta teeb meid aga tuimaks ja kärbib me ladvad. Ei, õigemale teele astub inimene, kui ta nurkatõrjutud meeled köidikuist vabastab ning uut elu algab vabana kui „lill ja lind“. Abstraktsete mõistete kloostrist, konventsioonide piiravaist müürest igatseb poeet „lõikavalt kuuma ja pimestavasse elu fookusse“. Tuleb olla täiuslik sellisena, nagu oleme loodud, peab teostama kõik eneses peituvad võimalused, sest aastatuhandete pärast oleme vaid „hahkjās paas“. Viidingu elulisem pool protesteerib kõigest jõust konventsiooni „traataedade“ ja isiku vaba eneseteostust maha tallava „keskmise“ vastu. Vaid nõrkuse hetkil ta teeskleb solidaarust teda ümbritseva miljööga, tema olemuseks jääb ent igal juhul alateadvuse kolikambrisse tõrjutud meelte revolt.

Tundes ühelt poolt hirmu eneses peituvate kaootiliste jõudude ees, teiselt poolt aga hinnates mõistusetodesid vaid „talmikullaks“, valdab luuletajat mõnigi kord sügav ahastus. Lahtimõtestatud „mina“ näib talle „jahtuva laibana“, mille ainsaks lootuseks on religiooni „ellukutsuv käsi“. Et Viidingul „jumalameelgi“ ei puudu, näitab ta ilus ja siiras luuletus „Tee“. Ka mõistus, luuletaja küpsedes, saab sügavama ja hingestatuma tähenduse. Kuigi „analüüsi lantsett“ ja „sünteesi tsemendipahtel“ midagi ei päästa, kuigi „teadmist kroonib vaid valu“, harjutab mõistus inimest vähemalt kibestuse tarkusemaitsmisele.

Sellega oleks heidetud kokkuvõtlik pilk Viidingu siseheitlusile. Kuhu need lõpuks viivad, pole meie otsustada: „Traataed“ jätab siin mitu võimalust vabaks. Minu arvates tipnevad autori ilmavaatelistes taotlused luuletuses „Revoldikats“. Püüd arendada kõik eneses peituvad võimalused täiuseni juba siin maailmas on kindlasti õilsam, aga ka raskem ülesanne kui elu tulipunkti kõrvale hoidev jahe resignatsioon, nagu see esineb luuletusis „Enesega“ ja „Lõpmatult kasvav“ (kaks lõppstroofi).

Kuigi puhtunnetuslikele küsimusile on pühendatud vaid pool „Traataia“ luuletusist, tuikab autori intellektuaalset rahutust valimiku teisisi palus.

Viiding armastab piltlikku esitusviisi, enamik ta mõistuslikemaidki värsse on täis huvitavat metafoorikat. Väljendused nagu „tapeedi lillepeenar“ (lk. 13), „veronaali fee“ (lk. 35), „piiblikaantesse poogit jumal“ (lk. 56), „sünteesi tsemendipahtel“ (lk. 57) jne., korduvad igal sammul. Tema maailmapilt reedab põlist linlast: kasekiharad on ta silmis „lakkrohelist“ (lk. 28), sügised vahtralehed „messingkollased“ (lk. 31), niiduperv — „kušett, mis ennast istumiseks pakub“ (lk. 28). Ta seltsib naistega, kel „huuled pigistat karmiini tuubist“ (lk. 42) ja kelle suudlused tunduvad „kui põletav salpeetrihape“ (lk. 49). Tore on ta pilt aja mõõdamisest: „järkjärgult eilse uksi sulgeb riiv. / Kalendrilehti makstuid kuhjub pihku“ (lk. 48). Kuid jätkub. Eeltoodudki juhuslikest näiteist juba torkab silma Viidingu assotsiatsioonide „uusasjalik“ laad, kuigi metafooritsemise lust iseenesest kõneleb romantilisest elutundest.

Viidingu enamalt jaolt tumedate komplekside ärareageering ei toimu kaugeltki mitte alati vabalt. Mõnigi kord ta sõnastus tundub vägivaldsena, riimid kistuina, kompositsioon ebaorgaanilisena. Mitte alati ei õnnestu tal oma filosoofiast hingestada luuleks. Võõrsõnade tarvitamisega ta kohati liialdab. Samuti oleks võinud ta oma esikkogu paari pala võrra kärpida. Üldiselt on „Traataed“ aga kaalukaks lisandiks meie arviliselt napivõitu tunnetuslüürikale; ta väärrib arvestamist nii psühholoogilise kui kunstilise dokumendina. Mõningaist konarlusist riimi ja süntaksi alal aitavad meid alati üle ta sisupõnevus ja vaimukalt kalkuleeritud puäntid. Ning et Viidingu on võimeline siiralt-lihtsaikski tundeväljendusiks, tõestavad palad nagu „Avat südamega“, „Üks aasta“, „Sulet ring“, „Tee“ ja humoristlik „Lapsepõlve paradüüs“. Mis puutub „Traataia“ välimuslikku külge, siis näib Ott Kangilaski illustreerimiskunst saavutanud siin tunnustusväärse taseme. Ainult raamatu kaas mulle ei meeldi.

H. Talvik.

Helene Ranna: **Üles.** Luuletused. Autori kirjastus 1934. 44 lk. Hind 1 kr.

Vaimuliku sisuga luule ammu juba ei kuulu enam luulesse selle sõna tavalikus mõttes, on sama vähe seda kui laulud suurte meeste juubeleiks või sünnipäeviks. Kui mõni luuletaja kirjutab vaimuliku laulu, siis see on talle vaid kõrvaltöö. Need, kellele see on tööks, teevad vaid salmikesi, mis on alla keskpärest ja ei kõlba lugedagi. Vähemalt meie vaimulik luule seni pole luule ja kui palju ta on vaimulik või usklik, see on ka veel küsitav. Enamasti ta on armetu sõnade paraja pikkusega ridadesse seadmine, mõttekriipsude ja „õhkamis“-märkide tegemine. Ja see maksab nii kiriklikkude kui lahkusklikkude luuletajate kohta.

Helene Ranna on küll üle selle tavaliku taseme, aga see on ka kõik, mis öelda võimalik. Iga vanaaegselt usklik inimene ütleks kindlasti, nagu ta alati teeb: „Küll need uema aja laulud on aga tuumatud ja tühjad!“, siis kui ta selle on lugenud läbi. Ja põhjus on lihtsalt selles, et Helene Ranna laulud on kuhjani täis moodsaid abstraktseid sõnu, mida peetakse luulelisteks ka baptistide juures, nagu „helge kõrgus“ või „vabadus“, „palveaim“, „avarus“, „maisus“, „olemispind“, „piiratus“, „tõde“, „iha“ jne. Vanasti tarvitati teissuguseid nende asemel ja sellepärast vanad pole ka noorte sõbrad. Aga see poleks veel õnnetus, kuid suur viga on selles, et need mõisted on inimesest niivõrd kaugel, nõnda udused ja kõike mahutavad, et nad midagi ei ütle, on, Piibli sõnadega, ainult kellukesed, mis helisevad. Need on sõnad, mida armastati kümnekond aastat tagasi keskkoolide poeesias ja nüüd nad kipuvad nende inimeste kaudu, kes neid mitte pole unustanud ära, saama ainsaiks õigeiks sõnuks luulele. Kuid ometi nad on võrreldavad ainult partei programmidega või idealistlikkude targutustega ajalehis, milledest iga lugeja teab, et nad midagi ei tähenda. Nad ei ole määratud inimeste jaoks, vaid mingite olendite, kes koosnevad sentimentaalsusest, unistamisest ja „tõeotsimisest“ ja arvavad, et peen on nukker olla ja tunda, et neid mitte ei mõisteta.

Et see on nõnda, näitavad kõige kujukamalt Helene Ranna kiriku-lauluraamatu tõlgete parandused, sest uuteks tõlgeteks neid võib nimetada vaevalt. Tihti erinevus ei seis muus kui keelevigade paranduses; kui aga muutmised ulatuvad kaugemale, siis sageli on küsitav, kas tema tekst on parem. Ähmastavale tendentsile lisaks seltsib veel mingi moralistlik, millega sama vähe võib leppida kui elmisega. Kui 24. laulus endise „tühjad ilma röömud, kerge meel ja lihahimud“ asemel seisab „iga petlik iha, kõik mis kõlbmata ja paha“, siis on KLR-u sõnastus selge ja arusaadav, võime öelda iga mõiste puhul, mida on mõeldud; ent Helene Ranna sõnastusest seda ei saa. Aga see pole veel kõige halvem näide. Palju rohkem võõristust äratav, kui 25. seisab „tõde vaimuhelgiga“, kus KLR ütleb „head ja kurja“, või 24. „ja Su auks tulgu töö ja tahe, hinge helgus“ (KLR „meie

hing ja ihu, meel ja mõte, jõud ja elu“) või 24. „püha tõe“ (KLR „palgevalgus“) või kui 24. on kõneldud „hinge helgeist vooludest“, kus KLR-ul on hoopis teine tekst. Samuti 30, kus KLR-u teksti „et ta mu eest poodud risti; sest mu kohus hakata Temasse kui takjas kinni“ asemel Helene Ranna kirjutab „kes mu eest end ohverdasid; sest mu kohus elada Sulle, kes mu l (sõrendused pole autori!) elu andsid“ ja samas laulus, kus KLR-u „siis kui saan Ta palge ette, kus kõik õiged rõõmuga, saavad usu palga kätte“ asemel autoril on „kui mu teekond jõuab üles, sinna, kus kõik võitlejad võiduvihke kandvad süles“. Rohkem näiteid tuua on ülearune, sest neistki ilmneb juba see imelik vaen selguse vastu ja sarnaste mõistete armastus, mis ei anna ainustki kujutelu. Mis peab olema siis „vaimuhelk“, „hingehelgus“ või „võiduvihk“? Nad on ainult sõnad ja mitte midagi muud, ning assotsiatsioonid, mis nende puhul tekivad, viivad inimese hoopis kaugemale püütavast sihist, Jumalast, kui KLR-u muidugi sageli õnnetud pildid. Ja kui asetada kõrvu näiteks

Helene Ranna lk. 32:

Vaim, kes ilma täidad,
Kõike endas köidad,
eluõhk, kes surma võidad.
Ime piiridetu,
hing su põue peitub,
halastuse rüppe heitub.
Minus Sa, Sinus ma. —
Las kõik hävineda,
kui vaid sind võin leida!

KLR 17, 5:

Eluõhk sa oled
ja maailma põhi,
elu seeme, hinge rohi.
Sügav armumeri,
hing Su sisse vaob,
surm ja häda siis kõik kaob.
Mu sees Sa, Su sees ma!
Nii Su sisse heidan,
Sinust rahu leian.

siis on selge, et kuigi KLR-u versioon on mitmeti halb, halvem on Helene Ranna oma, mitte ainult selle udususe pärast. Jumal kindlasti protestiks säärase endaotsimise vastu, kus inimene ülbelt lubab kõigil Jumala loodud asjul hävineda. Kui Jumala leidmiseks on vaja tappa tigu, parem jäägu siis Jumal juba leidmata!

See tõlgetes ilmnev udusus ja sõnaderoohkus on omane ka kõigile teistele lauludele. Aga neil on see seletamatu häbi Jeesuse pärast. Kaks korda tõlkeis KLR-s esinev Jeesus on tehtud ümber „Jumal’aks“ (25) või „Isa’ks“ (27) ja algupärane seda sõna üldse ei esine. Iga usklik inimene pahandaks dogmaatilisel põhjusil. Need pole mõõduandvad, kuid selles ongi üks udususe põhjus. Jeesus on tehtud nii armetuks, et ükski moodsaid usklikke ei taha Tast kuuldagi ja kõneleb Jumalast, selle tõttu aga kaotab konkreetse pinna jalge alt. Ainult see, kes Jeesuse maise elu külge „hakkab nagu takjas kinni“ võib olla konkreetne ja Piiblis on öeldud, et Jumal pole mitte segaste asjade Looja.

Peeaaegu otseselt sellega ühenduses on ka asjaolu, et laulud enamikus pole uskliku laulud, vaid selle, kes tahab usklik olla, õpetab oma hinge või südant või koguni Jumalat. Ainult kaks laulu (6. ja 16.) on erandid ja need juba selle tõttu mõjuvad palju paremini, kuigi nendegi üle võib veel palju rääkida. Niisugused tavalikud üleskutsed või mangumised igatahes ei liiguta ainsagi uskmatu südant ja see on ka nende viga. Vaimulikud laulus peaks kõneldama uskliku inimese olevikust või Jumala suhtest temaga, mitte aga sellest, mida ta igatseb või mis Jumal peaks tegema ta surematule hingele, seni kui see veel on köidikuis, või naer ja pilge ta ümber kajab ning teotust ja vihavooge ta üle sajab (21).

Udususe teine põhjus on aga see arusaadamatu vaenulikkus keha vastu, sest kui tugetakse säärasele abstraktssele asjale nagu hing või vaim, siis ei ole võimalikki kõnelda teisiti. Selles vaenulikkuses autor ületab Paulusegi mitmekordselt. Paulus nõuab, et inimese keha peab saama Püha Vaimu templiks, Helene Ranna kõneleb ka (14. laul) sellest, et „teie“ peate

olema Jumala tempel, olgugi et mitte aru saada pole, mis ta mõtleb selle sõnaga (kui ta ütleks „inimene“, siis seegi siin oleks liiga abstraktne); päris kindel on, et ta keha mitte ei mõtle. Püha Vaim elab inimese hinges! Paulus hüüaks seda eksiõpetuseks või lorijutuks. See enda keha juhuslikuks ja vajalikeks õnnetuseks tunnistamine, kaebamine, et ta on raske ruumituks rännuks (1. laul), ongi see pahe, mille all kannatab kirik ja veel enam usk. Seemi hingemõiste asendati kreeka omaga ja oligi valmis häda, mille all nii palju oleme kannatanud ja veelgi peame kannatama. Oleks aeg korra stoikutele öelda üles! Sest paljud on koguni veel sammu edasi läinud ja ütlevad, et hinges elab vaim ja selles omakorda Püha Vaim! Selle tulemus on ühelt poolt usu piiramine ja tagasitõrjumine, teisalt aga igasuguse vaimuliku kirjanduse abstraktsus ja väärtusetus. Ning viimati inimese lõhestamine ja selle oluliseks osaks kuulutamine, mis on ainult kujutelm, piiritlematu ja ähmane.

Muidugi sellega koos käib maailma ja loomade põlgamine. Kuigi kõik asjad on oma olemise saanud Jumalalt (10. laul), siiski Jumal on „ainus hele sära Olemise hämarõös“ (11. laul), see tähendab teiste sõnadega aga, et Jumal on kõik asjad teinud halvasti ja oleks pidanud inimese endale nõuandjaks võtma. Sellele ei mõelda, et siis vist maailmas oleks olnud ainult paberist lilli ja šokolaadist jäneseid. Kuid selline reaalsete asjade eitamine teeb laulud „vaimulikumaks“. Helene Ranna lauludes puuduvad konkreetseid loomad peaaegu täiesti; on ainult seesuguseid abstraktseid või vormituid nagu „igaviku täht, läte, tulilained, laotus, eluväli, surmahanged, elupäike“ jne. Aga kui ei saa kõnelda varblasest või sinilildest vaimulikus laulus, siis ta pole vaimulik.

Viimasena sõltub sellest enda mina või hingeväärtuse ülehindamine. Helene Ranna ütleb, et ta võib elada vaid Issandale, olles enda talle ohvriks toonud (7. laul). Olgugi et säärasel kõneviisil on alust Piiblis, ta pole seal selline kui meil, seal on „ohver“ lihtsalt and meeleheaks kellelegi; meil ta aga on esijoones and, mille andmisest andja suuremat rõõmu ei tunne, aga teeb seda mingite õilsate eelarvamiste pärast. Kuidagi on selline väljend enda ülistamine Jumala kulul.

Luuletehniliselt ei erine see raamat meie keskpärasest, riimitakse rahulikult „võit“ ja „koit“, „tee“ ja „teeb“, „käsi“ ja „ise“ jne. Puhaste riimide seas need mõjuvad kuidagi hooletussejätetuina. Vahel aga on päris õudseid riimimisi, nagu tõlkes: „Jeesus, mu päästja, miks viibid nii kauaks, tule, ma ootan, mul maailm on hauaks!“ (28. laul). Keeleliseltki jätab tihti soovida. Autor kirjutab „hingeisse“ (22. laul), „ühes annan tal“ kõik see“ (6. laul), riimi pärast tarvitab mitmuse osastavana „harje“ (5. laul) ja muudki selletaolist. Väga halv tundub „kiitust tal toodab hing“ (19. laul). Kuuendat laulu ta targutavast toonist hoolimata võib lugeda, samuti kuue-teistkümnendat, kuigi sealne Jeesuse alandamine on liigne. Aga mujalgi leidub vahel mõni hea lause, mille pärast künned puudused võib andestada, nagu „Kadu kaduvikku laastab“ (2. laul), „lõpmatuks muuda mind mulle“ (3. laul), „Olemise viimne viljalõikus“ (4. laul), „ajatuultes päevad, tunnid, — see on Sinu riik ja maja“ (10. laul). Kuid julgust üldiselt on vähe, ikka vaid rahutuolemine, igatsemine, mis peaaegu ainsaks inimlikuks varaks on saanud. Kui vaimulik luule üldse tahab kanda luule nime, siis esmalt peab see kaduma.

Hugo Masing.

A. M ä l k : **Surnud majad.** Romaan. K/ü. „Loodus“, Tartu, 1934. 573 lk. Hind 5 kr. 70 s.

Üldiselt ma ei armasta lugeda ajaloolisi romaane ega kinos vaatamas käia ajaloolisi filme. Mis meelelahutust võibki neist leida päev-päevalt ajaloo teotsev inimene? Teatud huvi ju paratamatult tekib selle vastu, kuidas see või teine kirjanik on näinud ajaloolisi isikuid ja sündmusi, kuid kunstiliseks huviks on seda raske siiski nimetada. Ajaloo-

line taust vastavates romaanides on väga harva joonistatud selliselt, et ta oma joonistusvigadega, anakronismidega ja vööriti-arusaamistega ei ki- suks ära tähelepanu teose kirjanduslikkudest voorustest. Harilikult see väga suureneb veel seetõttu, et autor oma diletantlikkuses kipub lajutama ajaloolise olustiku kirjeldamisega teose kirjandusliku külje kulul, püüdes kramplikult oma teosesse sisse kombineerida võimalikult kõiki teadmisi, mis tal on vastavast ajastust. Ajaloolane on harjunud just neile asjadele oma tähelepanu pühendama. Ajaloolise tausta esiletõstmine ilma teosest endast võrsuva orgaanilise tarbeta ja seejuures veel samm-sammult esine- vad ajaloolised vead ja valetähtsustamised — need teevad teose kirjan- duslikult peaaegu täiesti ebanauditavaks.

Mälgu „Surnud maju“ iseloomustab vast kõige rohkem see, et temas sama hästi kui täielikult puudub ülalkirjeldatud kallak. „Maatra sõjast“ saadik on see esimene eesti ajalooline romaan, mis on loetav ka oma aja- loolise tausta poolest ja ega maailmakirjanduseski niisuguste teoste arv ei ole liiga suur. See on „Surnud majade“ suur voorus, et autoril on jät- kunud kindlat proportsioonitunnet teose kirjandusliku ja ajaloolise osa tasakaalustamisel. See oleks võimatu, kui autoril mitte ei oleks sügavat sissetundmist käsitledavasse ajastusse, mille ta kuuldavasti on ammuta- nud osalt rahvatraditsioonist, osalt ajaloo-allikate lugemisest. See viimane on toimunud kahtlemata väga hea ajaloolise vaistuga. Autor on end käsi- teldavasse ajastusse sisse elanud. Sellepärast tema romaan ei ole jää- nud kirjandusliku osa ja ajaloolise tausta kunstlikuks liiteks, kus traagel- niidid igähele on silmanähtavad. „Surnud majad“ on tervikuline teos, milles kirjanduslik ja ajalooline külg on lahutamatu ja sundimatu seot- tud tihedas ühiskoes.

Mõningaid eksimusi ajaloolise tõe vastu leidub ju ka Mälgu teoses. See pole just õige, kui Alutaguses mäletatakse Poola aja kombeid ja kui viinapõletamisele mõisades Rootsi aja lõpul antakse ulatus, mis on iseloo- mustav XIX sajandile. Peategelase liigne sentimentaalsus armuasjades (eriti ta Tallinna sõidu puhul) ei ole just kõige paremini kooskõlas selle eelsentimentaalse aja vaimuga. Dr. H. Sepp Põhjasõja taktiliste ja stra- teegiliste peenuste eritundjana leiab „Surnud majadest“ teatavaid väikse- maid eksimusi ka sõjasündmuste kirjeldustes. Kuid temagi imeteleb Mälgu teose ajaloolise külje suuri voorusi. Näljahäda ja katku kirjeldused on Mälgu suurepärased. Hästi on kirjeldatud omaaegset eesti küläühis- konda, kirikut ja kõrtsi (viimast küll pisut liiga negatiivselt). Mälgu ajaloolise (ja ka kirjandusliku) vaistu puhtusest annab tunnistust ka ta romaanitegelaste valik. Urgose vanaperemees, kirikumõisa sepp ja tei- sed — need on tüübid, mis selleaegses maaühiskonnas mitte ainult ei v õ i- n u d esineda, vaid kes seal ka tingimata pidid esinema.

Mälgu teose ajalooline külg viitab ka ühele „Surnud majade“ kir- janduslikult omapärasele joonele, mida ei tohiks teose hindamisel mitte jätta kahesilma vahele. See on puhteepiline jutustamisoskus, mis vastu- vaidlematu läbib kogu teost. Ma ei saa hästi aru A. Orasest, kuidas temale teatavad osad Mälgu teosest võisid tunduda teisel lugemisel uinu- tavana. Võib-olla on see maitsete erinevus. Kõrvale jättes ka teose aja- loolise külje, mõjusid minusse „Surnud majad“ oma eepikaga vägagi kül- getõmbavalt. „Surnud majadel“ on see omapärane joon, et seal kõnele- vad olukorrad ja tegelased. Autori isik jääb täiesti tagaplaanile, puu- duvad tegelastele vägisi suhu pandud lühemad või pikemad monoloo- gid jne.

Nende ridade eesmärgiks polnud siiski hinnata Mälgu teose kirjan- duslikke voorusi ja nõrkusi. Küll aga tähelepanu juhtida „Surnud ma- jade“ ajaloolise külje erakordsele tugevusele. Mälgul on head taipu ja andi, selleks et elavalt ning plastiliselt kirjeldada Lembitust ärkusajani kaunis impersonaalset eesti küläühiskonda. Eestlusel on sel alal veel edaspidigi vaja Mälgu teeneid. Ajalool öeldakse olevat suur rahvuspe-

dagoogiline tähtsus. Seda tal ongi. Kuid suure osa laiemate rahvahul-
kade ajaloolisest *credo*'st ei kujunda mitte ajaloolised uurimused ja õppe-
raamatud, vaid ikkagi kirjanduslikud ja lavateosed. Ja need olgu kir-
jutatud isikute poolt, kes küllalt suudavad pidada isiklikku distantsi kir-
jeldatavate sündmuste suhtes. Muidu võib kergesti ajalooline kirjanduslik
teos meie üldkultuurile ühtepidi rohkem kahju tuua kui kirjanduslikult
küljelt kasu. Mälgul igatahes näikse õiget närvi olevat mitte ainult aja-
loolise, vaid ka folkloristliku joone jaoks. Vaadeldagu ometigi lähemalt
ta suurepäraseid dialoge. Ma arvan, et see kõik peaks Mälku kohus-
tama edasi töötama leitud suunas ja omalt poolt veel tihedamat kontakti
otsima meie rahvusteadustega. Teiselt poolt peaks seda Mälgule ka või-
maldatama.

Juhan Vasar.

**Richard Roht: Esimene armastus. Romaan vabadussõjast ja lähe-
mast minevikust. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1935. 337 lk. Hind 4 kr. 25 s.**

Oleme seega saanud esimese romaani Vabadussõjast, mis nüüd aja-
liselt on taandanud juba nii kaugesse minevikku, et seda saab käsitleda tea-
tava ülevaatlikkuse ja erapooletusega. Ette heita võiks Rohu romaanile
kõigepealt, et see pole mitte üksnes romaan Vabadussõjast, vaid õieti
k a k s romaani, neist teine „romaan lähemast minevikust“. Teiste sõna-
dega: ette heita võiks teosele kui tervikule kompositsioonilist ebäühtlust.
Peale selle veel teose esimesele osale tunduvat vormilist katkend-
likkust.

Et esimese ja teise osa ainek on väga erinev (kuigi omavahel loo-
gilises seoses), siis jääb üldmulje teosest laialivalguv. Mis puutub eraldi
esimesse ossa, siis pole seda küllaldaselt keskendatud ühe kindla punkti üm-
ber: lugeja ei tea õieti, kas on tal tegemist Vabadussõja- või Valuvete Pauli
isikliku romaaniga.

Vormiküsimusi kõrvale jättes ja teost puhtsisuliselt võttes ei saa aga
autorile keelata tõsist tunnustust. Mida „Esimene armastus“ jätab võlgu
vormiliselt läbitöötuselt ja viimistluselt, selle tasub see sisuliselt ja idee-
liselt. Kui see pole just raamat esteetidele, siis ometi on sel väärtust kui
rahvaraamatul (parimas mõttes); kõige õigem olekski seda kvalifitseerida
kui varava- ja noorsoo raamatul.

Roht nimelt on üsna mõjusalt rakendanud positiivse idee teenistusse
ka negatiivsed nähtused. Kogu teost kannab isamaa-armastuse idee, mille
taustal seda valusamini silma paistab teravalt esitatud venemeelsus, orjalik
oma rahvuse halvastamise tung, kitsarinnaline kroonulikkus ja omakasu-
püüdlik paindlase-psühholoogia.

Just noortele lugejaile tahaks teost soovitada pateetiliselt-jaatava
suhtumise pärast rahvusliku iseseisvuse ideoloogiasse, millega autor nii
veenvalt (kuigi paiguti ehk natuke kuivalt) kujutab sõja imettegevate mee-
olu, mis meid Vabadussõjas võidule viis. Autor rõhutab ikka jälle v a i m u
ja meelsuse tähtsust, tahte tähtsust, mis ületab kõik raskused. Seda
võimsama tegurina tundub iseseisvusetahje ja intuiitiivne usk oma tulevi-
kusse, et autor ei varja vabadussõja-aegse psühholoogia teist külge: üks-
kõiksust, loidust, umbusk, põlgust rahvuslike püüete, vaenu rahvus-
liku ideoloogia vastu. Hingeeluliselt ja loogiliselt põhjendatud venemeel-
sus — olgu parem- või pahempoolse kallakuga — ei mõjugi seejuures nii
ebameeldivana kui kibedad vihjed kurvale tõigale, et isamaa ja iseseisvuse
eest võitlejajaks olid peamiselt ilma varanduseta inimesed, kuna rikkam
kiht targu püsis äraootaval seisukohal.

Teose põhitoonis on omajagu romantikat, kuid sügavama mulje jä-
tab mitmeti korduv motiiv, et ilusaim meie Vabadussõjas oli enesestmõis-
tetav a s j a l i k k u s, paradeeriva pidulikkuse puudumine. Praegusel üles-
ehitamisele suunatud ajajärgul vajame just sellist ideaalide-teostamise kä-
sitel, mis näidata püüab, et suurte sihtide taotlemist tuleb alati võtta ees-

kätt kui t õ ö d, — muidu kujuneb uute sihtide rajamine sõnade-paraadiks. Pole praegusel ajal sugugi üleaarne näidata, kui vajalik on surra (ja muidugi ka elada) isamaa eest t õ ö k u e s, — mitte piduriietuses!

Teose peategelast, Valuvete Pauli, on kujutatud oma veenetesse kiindunud tõsise ja sümpaatse noormehena. Autor ei karda teda natuke naeruvääristada koomilises valguses näidatud haavaga (tüüpiliselt rohtlik võte!) ja äpardunud abieluga; see hoiab kangelase inimsuse piirides ega lase teda muutuda paberist kujuk. Romaani lõpp on kõike heaks käänvalt õnnelik ja optimistlik, nagu seda praegu nõutakse. Pearõhk ei lange aga mitte õnnelikule lõpule, vaid ühelt poolt Pauli veendumuste, teiselt poolt ta õigustatud meelekibeduse kirjeldamisele. Eriti just kibestumist põhjustavaid nähtusi käsitlevaid lehekülgi tuleks tähelepanelikult lugeda kõigil neil, kelle kätte on antud meie rahva juhtimine!

M. Sillaots.

E. Kilkson: **Michael Faraday**. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1934. 140 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Raamat annab huvitava ja kujuka ülevaate sellest, kuidas vaese külasepa poeg algas oma tegevust raamatuköitja jooksupoisina ning hoolsa ja visa tööga tõusis XIX sajandi kõige kuulsamate loodusteadlaste ridadesse. Muidugi selle suure eelduseks oli igale geeniusel omane jumalik säde, mis lubas tal loodusenähtusi sügavamalt ja kaugemale näha, kui seda suudavad harilikud surelikud.

Faraday'd võib täie õigusega lugeda mitmesuguste moodsate elektri rakenduste põhjendajaks, nagu dünamo, telegraaf, telefon, raadio jpm. Alles nüüd, sada aastat hiljem, hakkab selguma Faraday avastuste määratu suur ulatus ning ühes sellega tõuseb ka Faraday tähtsus meie teaduses ja kultuuriloos.

Kord keegi lihtsameelne naine, nähes Faraday'd katsetamas magnetnõelaga, küsis temalt: „Aga mis kasu sellest ka on?“ Sellele vastas Faraday väga tabavalt: „Madam, mis kasu on vastsündinud lapsest?“ Tõepoolest, kes julgeks Newtoni't, Pasteuri, Columbust või Edisoni juba vastsündinuks ette näha, kuid nad kõik on kord olnud beebid. Tõsise looduseuurijana ei lähtunud Faraday oma uurimustes kasu või kahju seisukohast, vaid ainult loodusenähtuste tunnetamisest, nende saladuste avastamisest. Missuguseid praktilisi tulemusi igast avastatud nähtusest hiljem tuletada saab, seda Faraday ei hakanud ennustama.

Mitte üksnes suure teadusemehena, vaid ka suure inimesena esineb meile siin Faraday, kes oma usulistest veenetes ja kogu käitumises jääb lihtsaks, otsekoheseks, koguni lapselikuks kuni surmani. Tagasihoidlikult tunnistab ta endast: „Mina pole mingi leidur, vaid ainult üks sellest suurest hulgast mõõda maad laiali paisatud töömeestest, kes Jumala armust varustatud mõnesugusel määral jumaliku sädemega ning määratud väljendama tema halastust ja armastust seega, et teha uusi heategusid oma rahvale.“

M. Faraday elulugu on kirjutatud lihtsas arusaadavas keeles. Suureks kasuks lugemisel on mitmesugused lisaseletused, näiteks Sandemani usulahu kohta, mis aitavad meid süveneda tolaeagsesse miljöösse, milles elas ja töötas Faraday. Rohked lisaseletused füüsika alalt kergendavad arusaamist Faraday leiutistest ka neil, kel puudub vastav üldharidus füüsikas. Kahju siiski, et siin jooniseid ja skeeme on vähepoole.

Raamatu lõppu on lisatud tekstis leiduvate nimede hääldamine, mis väga tarvilik. See nimede register oleks võinud olla veelgi täielikum, sest puudub rida nimesid, nagu Malus, Reid, Woolnough jne., kus õige hääldamine teeb suuri raskusi.

Trükivigu palju ei märganud (lk. 6 — „Kuni 18-nda eluaastani...“ pro „kuni 13-nda eluaastani...“, lk. 137 — Aukland pro Auckland).

Jääb soovida, et see vihk „Suurmeeste elulugude“ sarjast leiaks rohket tähelepanu meie lugejaskonnas ja tooks meile lähemale suure inglase isiksust ning tööd.

Juh. Lang.

A. Kask, A. Vaigla, J. V. Veski: Eesti keeleõpetus ja harjutustik keskkooli I klassile (V õppeaasta). Häälikuõpetus. „Keel ja kirjandus“ nr. 4. K./ü. „Loodus“, Tartu, 1934. 103 lk. Hind 125 s.

Suure kiiruga teostunud keskkooli-reform tõi järsu murrangu meie tütluskooli süsteemi. Tekkis täiesti uus koolitüüp, nn. keskkool — senise algkooli ja gümnaasiumi vahepealne —, mille ülesanded ja eriilme pole veel selged. Et Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi korraldusel tuli juba 1934. a. sügisel avada uue keskkooli I ja III klass, oldi sunnitud kiiresti koostama mingisugune õppekava ja kirjastused ruttasid veel kiiremas korras välja andma vajalikke õpperaamatuid. Muidugi pole säärane üle-pea-kaela rutamine jätnud mõju avaldamata teoste kvaliteedile: kõik nad kannavad — üks rohkem, teine vähem — liigse „ratsutamise“ jälgi. Seda tuleb sedastada ka uue keskkooli I klassi jaoks kolme autori ühistöö viljana valminud „Eesti keeleõpetuse ja harjutustiku“ kohta, mis tuli valmis septseda niioelda üle öö, kuigi just selle õpperaamatu koostamine pidi olema seotud eriliste raskustega, sest siin puudusid täiesti eeskujud. Seepärast oleksid normaalsetes oludes õpperaamatute autoreilt vist õige palju kaalumist nõudnud puht-didaktilis-metoodilised probleemid, eeskätt küsimus, kuidas teha õppekavasse võetud õpilaste arenemisastmele mitte-jõukohašed küsimused neile siiski kuidagi suupäraseks. Pole ju 5. õppeaasta õpilaste mõlemisvõime nii arenenud, et neile saadaks serveerida õppekavas ettenähtud häälikuõpetuse kursust puht-süsteematiselt, purgivalt ning teadusliku täpsusega. Kahtlemata veel kõvemaks pähkliks osutub aga sõnaliikide käsitletus. Teatavasti jäeti praegu maksvast 6-klassilise algkooli õppekavast sõnaliikide määramine välja just sellepärast, et see küsimus on algkooliõpilaste arenemistaseme seisukohalt liiga raske. Keskkoolide õppekava koostaja arvates aga peab see olema jõukohane I klassi, s. o. 5. õppeaasta õpilastele! Tegelikus töös keskkooli I klassiga on osutunud eriti raskeks vahetegemine määr-, kaas- ja sidesõnade vahel. Määr- ja kaassõnade eraldamiseks on arvustatavas raamatus küll esitatud tabel (lk. 15), kus on kõrvutatud sõnad, mis võivad olla kord määr-, kord kaassõnad; kuid see siiski palju ei aita, seda enam, et puuduvad igasugused lähemad seletused. Sõnaliikide definitsioonidest on mõned ebatäpsad, ebateaduslikud (näit. määr sõna definitsioon, lk. 14), teised jälle liiga keerulised, raskesti-mõistetavad õpilasele, kes pole veel harjunud abstraktselt mõtlema. Näit. selgitatakse kaassõna mõistet järgmiselt: „Sõnu, mis lauses kuuluvad nimisõna (või nimisõnaliselt tarvitatud muu käändsõna¹⁾) — näit. minu juures, kolme peale jm.) juurde, esinevad nimisõnaga lähimas seoses ja määraavad nimisõna vahekorda (kohta, aega, põhjust jm.) lause muude sõnadega, nimetatatakse kaassõnadeks“ (lk. 15). Raskepärane on samuti nimisõna definitsioon: „Sääraseid esemete ja olukordade nimetusi nimetatatakse nimisõnadeks ehk substantiivideks“ (lk. 12). Nagu esitatud näiteist näha, opereeritakse siin puht-teaduslikkude mõistetega, mis on 5. õppeaasta õpilastele võõrad ja mille mõistmiseks nad pole veel küpsed.

Liiga teoreetiline on ka sõnaliikide käsitlele järgnev sissejuhatus häälikuõpetusse, eriti häälikute liigitust käsitlevad peatükid. On tahatud olla võimalikult põhjalik ning on esitatud aukartustäratav nimetuste rägastik nii vokaalide kui ka konsonantide liikide kohta, sealjuures veel kahes keeles: eesti ja ladina keeles; näit. tuleks õpilastel konsonantide liigituse puhul memoreerida 14 nimetust (vt. tabelit lk. 26)! Kuid sellest hooli-

¹⁾ Käändsõna mõistet selgitatakse paraku alles hiljem (lk. 17).

mata pole ometi suudetud rahuldada teadusliku täpsuse nõudeid, mida tõendab mag. P. Ariste sõnavõtt „Eesti Kirjanduses“ 1935, lk. 45—47. Kas poleks õigem olnud hüljata kõik see „häälikute süsteem“ kui liigne ballast ja piirduda ainult sellega, millel on praktiline tähendus. Et tegelik keeleõpetus sääraseid „tarkusi“ ei vaja, selle tõenduseks on meie senistes gümnaasiumides tarvitusel olev E. Muugi grammatika; seni ilmunud 6 trüki puhul pole minu teada ükski arvustaja sellele teosele ette heitnud häälikute liigituse pealiskaudsust. Kui veel arvesse võtta, et Kase-Vaigla-Veski keeleõpetus on määratud 2 aastat nooremale eale kui Muugi oma, siis tuleb küll kindlasti väita, et siin on kaldutud didaktilisse materialismi.

Üldse on just raamatu algus kujunenud liiga teoreetiliseks, „akadeemiliseks“, nii sissejuhatavad märkmed keele mõistest, hõimkeeltest, kirja-keelest ja murdeist kui ka keeleõpetuse ülesannete ja jaotuse käsitlus. Kiitvat tunnustust pälvivad siin vaid hästivalitud murdetekstid lk. 8 ja 9 ja hõimkeelte sugulust tõendavad soome ja liivi keele tekstnäited lk. 6 ja 7; seevastu liiga keeruliseks ning raskeks osutub nn. keelepuu (lk. 7), seda enam et suuremat osa seal esitatud keelte (rahvaste) nimetusi kuuleb õpilane esmakordselt ja kuski mujal raamatus ei seletata lähemalt nende rahvaste asukohti, suurust, eluviise jne. — nii siis ainult kuiv nimeede konglomeraat! Keskkooli I klassis tundub hõimkeelte ja -rahvaste vaatlus üldse varajasena; ka ei nõua seda õppekava.

Kui raamatu algus-osa tuleb pidada didaktilis-metoodiliselt ebaõnnestunuks, siis on aine edaspidise käsitlusega lugu palju parem. Siin ei leidu enam kaugeltki säärasele määral liigset teaduslikkust, kuivust ja formalismi; on asutud rohkem praktilisele pinnale, tegelikule keele õpetamisele näidete ja harjutuste varal. Üksikasjaliselt ning põhjalikult on läbi töötatud häälikute vältuse ja astmevahelduse küsimused, rõhutatud eriti neid sõnu, mille tarvitamises esineb kõnekeeles kõikumusi. Nii on näit. § 26 b, harj. 3 (lk. 53) kujundatud lauseid peamiselt neist sõnust, mille tüvevokaali pikkuses leidub murdelisi erinevusi (*huvitav, manitsema, hävitama, toomingas, pristav* jt.). Samuti on lk. 58 ja 59 esitatud rida sõnu, mille tüvekonsonandi pikkus on murdeti kõikuv (*m ~ mm, n ~ nn, l ~ ll, r ~ rr*). §-s 26 on antud kasulikud juhised *õö ~ öe, ää ~ ea* ja *üü* kirjutamise kohta.

Keelereegleid on püütud näitlikustada, selleks koostatud terve rida tabelleid ja harjutusi ning ülesandeid. Harjutusi on osatud mitmekesistada: sõnade või tähede allakriipsutamine või väljakirjutamine, lünkade täitmine, tabelite koostamine, lausete moodustamine antud sõnust, sõna- või lausenäidete leidmine, vöörõnadele nende tähenduse juurdemärkimine j.m. Mõned harjutused tunduvad liiga kerged, puht-mehaanilised (näit. § 19, b: „..... kriipsutada alla jämendatult märgitud häälikud“), koguni mõtetud (näit. § 16, b, 1: „Kirjutada esitatud tekstist välja kõik lauseid alustavad sõnad“). Osa harjutusi koosneb seotud tekstist, suurem osa aga üksikuist lauseist, mis on enamikus autorite endi koostatud. Viimastest pole mõned õpilase arenemisastme või üldse pedagoogiliselt seisukohalt küllalt sobivad. Näit. „Vana kulu kuulub kuulu järgi kuulsale maaemale“ (lk. 52). „Nad taovad mu tüvve talba, muu neid ei huvita“ (lk. 59). „Matsid matsid Matsi matsi kombel“ (lk. 65). „Ülikoolis ainult õpitavat ja ei hüpatavat enam sugugi“ (lk. 97). Didaktilis-metoodiliselt eriti tervitatavad on kordamisharjutused, mis teritavad õpilaste tähelepanu, sundides samaaegselt silmas pidama mitut keelejuhist; tavaliselt aga on harjutus määratud ainult ühe grammatilise reegli süvendamiseks ja ülesande lahendamine muutub seetõttu sageli šablooniliseks, koguni mehaaniliseks. Kahjuks aga leidub kogu kõnealuses teoses kordamisharjutusi ainult kaks: § 34 ja § 47. Neist on viimane liiga raske: selles esitatud ülesannete õigeks lahendamiseks ei paku eelnev käsitlus küllaldasel määral juhiseid. — Ka aine teoreetilisel käsitlusel on kordamise ja sünteesi vajadust vähe arvestatud, mis on aga väga kasulik just sellel astmel, kus õpilasel endal on veel vähe kogemusi ning oskusi kokkuvõtete tegemiseks ning tagasivaateks.

Grammatilised mõisted on tavaliselt antud nii eesti kui ka ladina (resp. kreeka) keeles. Võõrkeelsete terminite tundmine on keskkooliõpilasele muidugi soovitatav, küsitav siiski, kas juba I klassis, kus võõrkeele õppimisega alles algust tehakse ja juba võõrsõnade hääldamine, liiatigi siis veel memoreerimine on seotud suure pingutuse ning jõukuluga. Ometi pole grammatiliste oskussõnade esitamisel olnud järjekindel; nii puuduvad näit. käänete, samuti ainsuse ja mitmuse ladinakeelsed nimetused (lk. 92), kuigi just viimaste meelepidamine oleks õpilastele kergem, sest nende terminitega tutvutakse samal ajal esimese võõrkeele tundides.

Vist õpilaste sõnavara rikastamise otstarbel on grammatiliste näidete seas ja harjutustes esitatud terve rida võõr- ja uussõnu. Harilikult pole sellega liialdatud ja antud sõnadki on tavaliselt säärased, mida intelligentne inimene peaks tundma (näit. § 33, b, 2). Ei saa aga heaks kiita üldkeelele vähe tuntud sõnade esinemist ka grammatilisi juhiseid selgitavais tabeleis, näit. *mäss*, *mässi* (lk. 49), *tobi* (lk. 50) jt. Ka puudub järjekindlus võõr- ja murde- ning uussõnade seletustega varustamises.

Sisulisi eksimusi ning vääratusi raamatus peaaegu ei ole, nii et teaduslikult tasemelt võib teost julgesti kõrvutada E. Muugi grammatikatega. Vastuvaidlusi võiksid siiski tekitada mõned pisiasjad. Nii ei saa ühineda lk. 77 alamärgusega, mille järgi tuleb sõnade, nagu *õnnelikkude*, *südamlikult* jt. „sisehäälikuks“ pidada „mitte esimese ja teise silbi piirimail asetsevad häälikuid, vaid *ik*-liidet“. — Ekslikult on sõnas *kandidaadid* (lk. 79: *Kandidaadid*) peaarõhk asetatud järgsilbile. — Vältevahelduse selgitamisel (§ 40) oleks tulnud vaheldusastmete loetelus esitada ka võõrhäälikud *ff* — *f* ja *šš* — *š* (näit. *žiraff* — *žirafid*, *dušš* — *dušiga*); pealegi on varem, konsonantide välldete käsitlusel (lk. 55 ja 56), nende juures peatunud. — Täiesti äpardanud ning segane on lk. 33 alustav juhise: „Geograafiliselt pärisnime juurde kuuluv üldnimi algab väiketähega, kui see üldnimi ei moodusta pärisnime liitosa.“ Üldse kuulub suur- ja väiketähte käsitlev paragrahv (§ 16) ebaõnnestunud hulka. Ei saa näit. täita ülesannet c, 1. Õpilasele jääb vist küll selgusetuks küsimus, millal kirjutada *eesti*, *saksa* jts. sõnad suur-, millal väiketähega; esitatud näiteile pole lisatud selgitavat juhust.

Mõne keelejuhise sõnastus on tehtud asjatult raskepäraseks. Näit. lk. 45: „Liide *-kond* kirjutatakse alati pika klusiili *m ä r g i g a*“ (pro: *...k-ga*). (Vrd. ka juhust lk. 43 lõpuli!) Palju selgem ning ilmekam on näit. juhise: „Helitute häälikute märkide (s. o. tähtede *b, p, d, t, g, k, s, h, f, š*) kõrval esineb ainult *p, t, k*“ (lk. 41). Üldse taotellakse paiguti liigset „akadeemilist“ täpsust, mille tagajärjel väljendusviis muutub kuidagi kiuivaks ning formaalseks. Ortograafiliselt ning ortoloogiliselt on autorite keel — peale mõne vähema lapsuse — muidugi korras; trükivigugi leidub teose väljaandmise kiirusest hoolimata vaid üksikuid.

Hind (125 senti) ei tundu kallis, kui arvestada seda, et raamat sisaldab nii teoreetilist osa kui ka harjutusi ning ülesandeid.

E. Nurm.

Kaleviste mailt. Õpetatud Eesti Seltsi kirjad III. ÕES, Tartu, 1935. 320 lk. Hind 5 kr.

Eestis „Kalevala“ juubeliks ilmunud kirjandusest väärib kahtlemata erilist tähelepanu Õpetatud Eesti Seltsi kirjade sarjas ilmunud „Kaleviste mailt“. Raamat ei sisalda küll ühtki kalevala-ainelist kirjutist, kuid küsitav ongi, kumb enam suudab täita oma ülesannet, kas juubeli puhuks kirjutatud eriartiklid, mis tihti sisaldavad ka oma annuse päevakohast tunde- paisutust ja retoorilisi superlatiive, või säherdune sümpaatne teaduslik teos nagu käesolev.

Ta elkäija „Vanavara vallast“ tutvustas meid rahvaluule uurimise seniste saavutuste ja põnevamate päevaküsimustega. Kõnealune — eelmise orgaaniline jätk — viib meid vaatlema juba spetsiaalsemaid probleeme.

Raamat algab surnud vanameistri M. J. Eiseini „Vikerkaarega“. Oma rahvamehelikus laadis, mis kõigile tuntud ta arvukaist populariseerivaist raamatuist, käsitleb autor siin vikerkaart ja sellega ühenduses olevaid nähtusi.

Prof. W. Anderson esitab oma esimese (üheksa-aastase poisina!) ülestähendatud tšeremissi muinasjutu „Kalamehest ja ta naisest“. See jutt on kontaminatsioon kahest jututüübist („Kalamees ja tema naine“ ja „Karu tekib inimesest“), ja autor esitab meile mõlema jututüübi teisendite loendi kogu maailma kohta.

Mõlemad artiklid on üsna lühikesed; ülejäänud osa teosest täidab eesti nooremate rahvateadlaste suletöö.

Siin on Elmar Pässilt ulatuslikum artikkel „Laulatus ja peupoolne pulm Eesti-Ingeris“, kus peale omapäraste pulmakommete on esitatud hulk pulmalaule.

G. Ränk vaatleb Muhumaa hävinemas olevat omapärast traditsiooni: heina-maarjapäeval korraldatavaid „leedutulesid“.

Tammsaare „Tõest ja õigusest“ tunneme kohtuüksiks kulutavaid „vängeid naabrimehi“. Kui tähtsal kohal eesti rahvaus on kohtuskäimine, näitab omakorda R. Viidebaumi „Isaisad kohtus“. Juba lapse sünni puhul püütakse leida teatud endeid, ons vastsel maailmakodanikul kohtuõnne või ei, ja kohtusseminek ise sünnib loendamatu taigadega — alates kodusest teeasumisest kohtusaalis esinemiseni. On kujunenud isegi eri liik loitse — nn. „kohtu sõnad“.

Edasi on koguteoses rida lühemaid spetsiaalprobleeme käsitlevaid artikleid.

L. Põdras jälgib kallaletungitava neuu motiivi eesti korduslauludes, teose „Vogelstimmendeutungen“ autor Eduard Laugaste vaatleb sedapuhku peoleo-laulu eri redaktsioone, E. Normann populaarset rahvalaulu „Kurg kündmas“, M. Erenberg — „kalduni“ esinemist eesti keeles. Kõik need on kaunid näited siivenenud ja teaduslikult distsipliinikast tööst, mille raskustest vähikül pole aimugi.

Kuid ka ladvikumata asjahuvilist, kes eelnenud üksikuurimuste — kahtlemata edasiseks sünteesivaks teaduslikuks tööks väga vajalikkude — puhul kurdab puude tagant metsa mitte nägevat, võib haarata Oskar Looritsa artikkel „Mulgimaa ohvrikohtadest“.

Autor on oma seekordse uuringu alaks valinud Mulgimaa, sest just mulkidele tehakse etteheiteid väljasuremise pärast. Esitanud kirjanduse ja arhiivmaterjali põhjal muistsete ohvrikohtade üksikasjalise loendi, asub autor lõppvaatlusi tegema.

Kuidas on saanud manduv rahvapõlv mulkidest, keda eelesitatud rohked andmed kui ka kogu korjatud rahvaluule tutvustavad meile tugevama hõimu- ja loodustundega inimestena kui kusagil mujal Eestis? Autor näitab, kuidas materialistlikud mõttesuunad said toime sellega, mida kehtiv ristiusk pikkade sajandite jooksul ei suutnud: esivanemate hingekultuse asendas rahakultus, inimeses võõrdus ühistunne ja loodusearmastus, muutudes aina individualistlikumaks ja egoistlikumaks, suhtumine perekonnale lüükest. Seepärast on vähese sigimuse küsimus ka elutunde küsimus. Uueks tõusuks vajaksime neid elemente, mis domineerisid eesti muistsetes usundis: looduse- ja hõimutunnet.

Dr. Looritsa artikkel erineb koguteose teistest just oma hingestatud toonilt. Väsimatult on O. Loorits püüdnud alla kriipsutada meie tihti-halvustatud muistse usundi positiivseid jooni, ta paremust võrreldes paljudegi võõrsilt istutatud juuretute ideedega. Ei saa ta väidetele keelata sümpaatia, eriti kui tunned, et siin pole tegu kõmivavate paraadsõnadega ega matiamandamisega maksvalde suundadele, vaid et kirjutaja sulge tõesti juhib hõõguv, kaasaelav vaim.

Üht huvitavat nähtust kodumaa ajaloos, nimelt „taevakäijaid“, käsitleb Rudolf Põldmäe pikem kirjutis. Algul lühidalt peatunud herrnhutismil üldse, asub ta vaatlema sellega kaasuvat hullustust — „taevakäimist“, mis oli eelmainitud voolu iseloomustavamaid avaldusi. Herrnhuutus, algul leplik ja tagasihoidlik, jõudis peagi haiglase ekstaasini, mille teene on nii rahvariiete kui rahvaluule kadumine Lääne-Eestis. Eriti puberteediealised lapsed hakkasid nägema visioone põrgu inetusest ja taeva toredusist ja mõjustasid vastuvõtlikke meeli oma taevas- ja põrguskäikude fantastiliste kirjeldustega.

Patuelu taunimine ja tulevikuennustamine ning viimsepäeva usk õhutasid laiate hullkade ärevil meeli aina hullustulikumaisse äärmusisse, kuni liikumine kasvas üle pea isegi vennastekoguduste tegelasil endil. Mõnelegi petisele sai „taevakäimine“ tulutoovaks ametiks. Kiriku, ilmlikkude võimude ja ratsionalistlike kirjameeste (O. W. Masing) vaheleastumine päätis liikumise peale seda, kui see oma haripunkti juba oli ületanud.

Taevakäijate nägemusi illustreerivad kaks reproduktsiooni hilisemast usulisest kirjandusest. Terveni on artiklis toodud tõlge F. R. Kreutzwaldi käsikirjalisest saksakeelsest samateemalisest kirjutisest.

H. Tampere jätkab oma eesti rahvaviisi olu käsitlevate artiklite rida. Kui eesti rahvalaulust evime vähemalt mõningad jäädava väärtusega kapitaalised väljaanded, on eesti rahvamuusika hoopis sötijäänud. (Ainsal suuremal esindusteosel, A. Launise „Eesti runoviisidel“, on palju puudusi.) Ka rahvaviiside uurimine on alles väheviljeldud pind. Seepärast on iga samm sel alal tervitatav, eriti kui seda teeb kõnesoleva kirjutise autor, kes võibolla sügavamale on suutnud tungida eesti rahvaviisi olemusse kui ükski teine.

H. Tampere seekordse kirjutise teemaks on „Tekstimuutusi eesti rahvalaulude ettekandmisel“. Tutvume küll värsside ees, küll keskel tarvitatud lisanõnadega, lõppsilbi laulmatajätmisega, jah — isegi sõna keskele interpooleeritava svarabhakti-vokaaliga (orgu lauldakse origu) jm. Teksti on avardatud rohkete vihjetega teiste rahvaste lauluvarale.

Raamatut illustreerivad mõningad kaardid ja ülesvõtted. Teose lõpus on kõigist kirjutistest kokkuvõtlikud (saksakeelsed) referaadid (ühtluse mõttes oleks võinud olla saksakeelne ka E. Pässe kirjutise referaat).

Aga kui silmad lüüa raamatu lõpplehel asetsevale sisukorrale ja seda vaadelda nagu kokkuvõtet tehes, hakkab veelkord heameel sellest, mida eelpool korra juba riivasin — et me raamatus tutvume noorte folkloristidega, mitte nii palju olevikusuuruste kui tulevikulubadustega. Järelikasvu küsimus ei tee folkloorile muret.

Kui rahvusmõtte järsu nihutamisega esirinda mitmeis mais (nimetatagu ainult Saksamaad) on hakanud lakkama pseudoteadus ja võidutsema pseudoteadlased, on just folkloor — ja eriti meile, eestlastele, — alaks, mille kaudu me suudame tungida kõige ligemale oma rahvuse tõelisele tuumale. „Mis võib rahvusliku mentaliteedi ja ideoloogia sisu ja suundade otsimisel veel usaldatavamaks teejuhiks olla kui rahva enda endispõlvede loomingus elavana püsivad sihid ja soovid, tungid ja kalduvused, nõuded ja ideaalid? Kus kajastuvad meie senised arusaamad ja kultuurilised võidud-kaotused ilmekamalt kui vanavaras, selles põlvest põlve pärandatud rahvatraditsioonis, mis pakub rikkalikke dokumente meie muidu nii dokumentidekehvale rahvasajaloole? Kas ei ole siis loomulik, et kriiside ja murrangute ajal (mis ei taba meie rahvast ammugi mitte enam esmakordselt) püüdkem kõigepealt just rahva enda pärimuste abil selgitada, millised jõud ja tegurid on aidanud kriisidest üle meie esivanemaid juba varem, ja õppigem siis sellest kindlustama vastavalt omagi elujõudu edaspidiseks.“ (O. Loorits, „Kaleviste mail“, lk. 226.)

A. Sang.

Carl von Stern: **Estnische Volkssagen.** (Veröffentlichungen der Volkskundlichen Forschungsstelle am Herderinstitut zu Riga. Band I), Riias 1935. 247 lk.

Seda raamatut kätte võttes saab kohe niisuguse mulje, et meil on tegemist hea teosega. Esimest muljet ei hajuta pärastpoolne lähem tutvum. Autor, von Stern, on tõlkinud saksa keelde kokku 307 eesti muistendit ja muinasjuttu või kasustanud vanemaid tõlkemaalikaid. Peamiseks materjaliallikaks on olnud Eiseni rahvaraamatud, nagu kogu väljaanne on pühendatud M. J. Eiseni mälestusele. Paarkümmend tõlget, mida on võrreldud originaalidega, osutavad, et väljaandja on püüdnud pidada õigegei hoolikalt kinni algtekstist. Üksikuid vähemaid erinevusi esineb ainult lühemate lausete liitmisel. Seda eriti Eiseni raamatute puhul, kus liiga suur ülekaal on lühikestel paarisõnalistel lausetel. Ometi pole muudatused nõnda suured, et nad suudaksid moonutada algupärast jutustuslaadi. Olulisem lahkumine on süntaktilisel alal kõneviiside tarvituses. Tavalisest jätustatakse eesti muinasjutte ning muistendeid kaudses kõneviisi. Tõlkes on tarvitatud otseset kõneviisi, sest saksa keel ei ole küllalt painduv kaudse kõneviisi igakordseks väljendamiseks.

Tõlkekogu eessõnas ja sellele järgnevalt on toodud tarvitatud kirjanduse loetelu. Loetelus kui ka tekstis esineb üldine viga eesti õ-ga, mida kõikjal asendab ö. See hoolimatus eesti kirjaviisi vastu, liiatigi siis, kui tarvitatakse v-d ja w-d vastavalt originaalidele, ei tohiks olla lubatud nii lähedase linna teadusliku asutise väljaandes, nagu seda on Riia. Siinkohal mainitagu veel teist kogu puudust. Tõlkija on põhimõtteliselt tarvitand ainult saksakeelseid kohanimesid. Mitte ükski kihelkondade ja valdade, vaid ka külade ja talude nimed on tõlgitud saksa keelde. Olgu selle kohta mõni iseloomulik näide. Jutul nr. 60 on all kohaviitena: Aus Teilitz, Ksp. Theal-Fölk, Kr. Dorpat = Tõlliste, Sangaste khk., Tartumaa; nr. 150 järel: Aus Schloss Felks in der Wiek, Ksp. Fickel = Velise mõis Läänemaal, Vigala khk. jne. See seletub balti-saksaste üldise pangermaniseeriva tendentsiga lasta väljaspool paista, et Eestis elab peale sakslaste eestlasigi, kuid kohanimed on saksakeelsed kultuurraha järgi. Käesoleval, muide kõigiti heal teosel, on nüüd niisugune kõrvaline miinus, et välismaa uurijad, kes tahavad kasustada kogu ainekku ka topograafiliselt, peavad aina pöörduma Eesti kolleegide poole selguse saamiseks, kus esineb üks või teine koht, sest olemasolevail täpseil kaardel ei ole neid kummalisi nimesid, millest on pidanud kinni tõlkija. Teose praeguse laadi juures ei teeni küllaldast tänu tõlkija suur vaev iga jutu üleskirjutamiskohta tähistada lähemalt käsikirjade andmeil ka siis, kui need allikaks olnud trükiteostes on puudunud.

Kogule on kirjutatud lõppu Herderi Instituudi professor Lutz Mackensen asjakohase ning asjaliku kaassõna, milles selgitatakse mõnede lugude päritolu või ühendamise võimalusi. Mackenseni arutlusist parandatagu üks keeleline viga: nagu on näidatud P. Ariste poolt paari aasta eest, ei ole eesti *tant* ja *näkk* rootsi laene soome rootsist, vaid Eesti rannarootslasilt (P. Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles, lk. 84 ja 108). Nende sõnade laenamisest arvab Mackensen, et Skandinaavia ja Eesti vahel „die landschaftliche Brücke bildet hier wohl der schwedische Teil Finlands“ (lk. 238). Ka tõlkija ise on toonud juttude järel ja ka juttude sees vajalisi selgitusi, mis peale mõne väikese eksituse või vananenud vaate on kõigiti korrektsed. Lk. 21 ütleb aga autor, et „Der Ursprung des estnischen „Pardiajaja“ als einer Gattungsbezeichnung für Räuber ist noch vollkommen ungeklärt“. Siin on muidugi tegemist saksa „Parteigängeritega“ alamsaksa keele afjast. (Vt. O. Loorits, Estnische Volksdichtung und Mythologie, lk. 23.)

Ed. Laugaste.

Vastutav toimetaja: **D. Palgi.** Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1935.